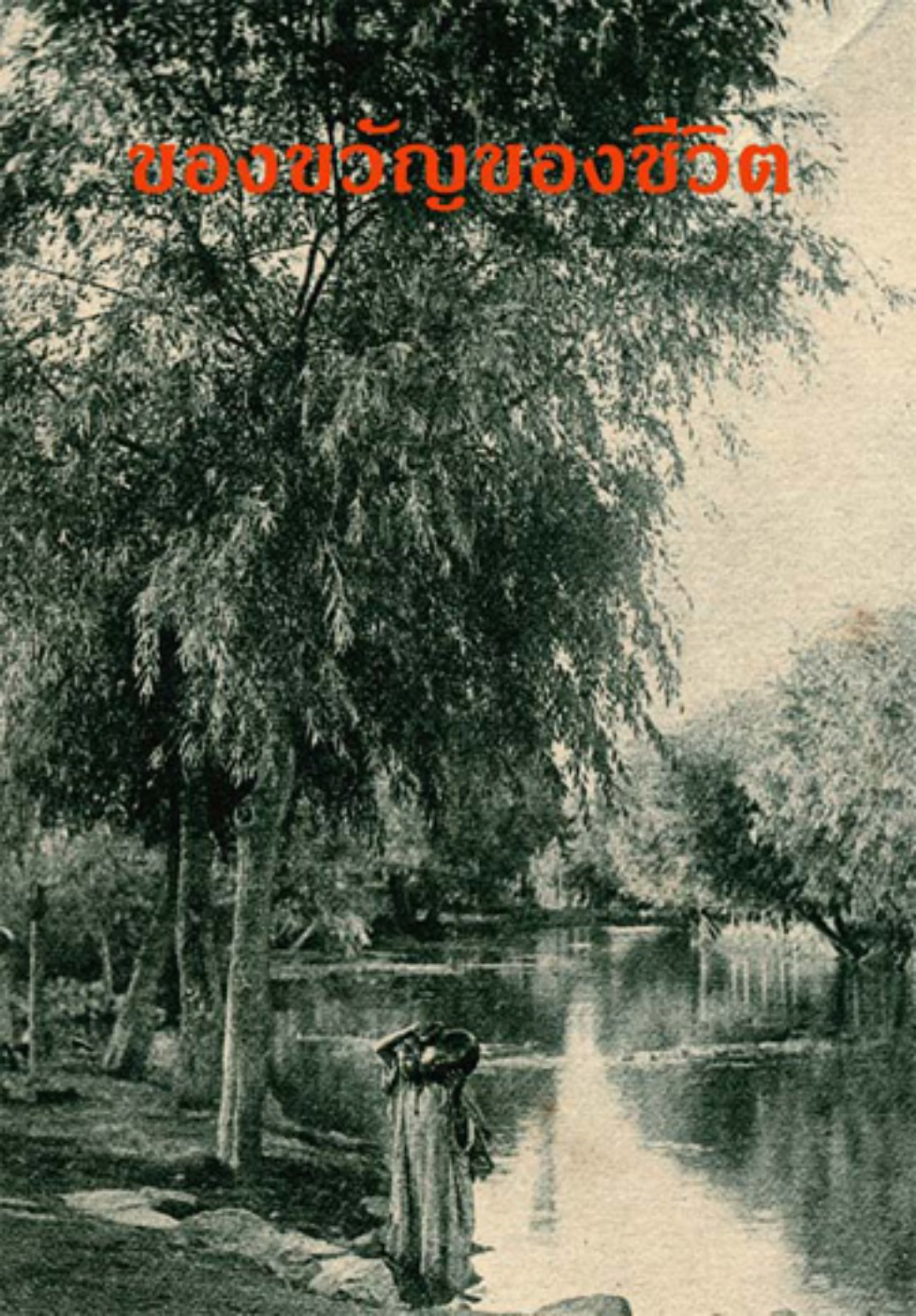

ของขวัญของชีวิต

- ภาพปกหน้า และภาพประกอบบทความธรรมะ
นำมาจากภาพประกอบหนังสือ The Light of Asia or The Great Renunciation
The Life and Teaching of Gautama, Prince of India and Founder of Buddhism
โดย Sir Edwin Arnold ซึ่งพิมพ์ที่ Edinburgh เมื่อ ๑๐๐ ปีมาแล้ว
ภาพเหล่านี้ถ่ายโดย Lady Eardley-Wilmot
- ภาพประกอบบทกวีเป็นภาพดอกไม้จากสถานที่ประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน
และภาพปกหลังเป็นภาพพระพุทธรูปที่พุทธคยา
ถ่ายโดยภววรรณ หมอกยา และวัชรี วิวัสด

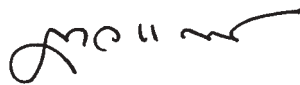
คำขอบคุณ

ขอกราบขอบพระคุณพระพรหมคุณาภรณ์ที่กรุณาอนุญาตให้จัดพิมพ์ บทความธรรมะ จากหนังสือพุทธธรรม กรรมตามนัย แห่งพุทธธรรม ธรรมกับการศึกษาของไทย เครื่องวัดความเจริญของชาวพุทธ อินเดียนแดนเทวดา ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎกหมวดพุทธศาสตร์และศึกษาศาสตร์ และขอกราบขอบพระคุณท่านพระครูปิฎกวิวัฒน์ ที่กรุณาประสานงานในการจัดทำต้นฉบับ ซึ่งต้องใช้เวลามากพอสมควรแม้ว่าท่านจะมีกิจธุระด้านศาสนา ซึ่งต้องใช้เวลามากอยู่แล้ว ขอกราบขอบพระคุณพ่อ แม่ ตา ยาย และปู่ ย่า ผู้ให้โอกาสได้พบพุทธธรรม ขอกราบขอบพระคุณครู อาจารย์ ที่สอนให้รักวรรณคดีและเห็นธรรมในวรรณคดี

ขอขอบพระคุณ Lady Eardley-Wilmot เจ้าของภาพหน้าปก และภาพประกอบบทความ

สุดท้ายขอขอบใจลูกศิษย์ ปรียัติ วรประโยชน์ วัลลภ คิมพะจันทร์ และวรรณตรี แก้วมณี ที่ช่วยจัดการเรื่องพิมพ์หนังสือเล่มนี้ด้วยจิตที่เอื้อเฟื้อ และด้วยความละเอียด ละเมียดละไม

ขอให้หนังสือเล่มนี้มีส่วนให้เกิดความงามและความดีในชีวิตของท่านที่ได้อ่าน เป็นการสร้างกุศลร่วมกันทุกฝ่ายที่ทำให้เกิดหนังสือเล่มนี้ และที่ได้อ่านหนังสือเล่มนี้ ให้ได้พบกัน สร้างกุศลร่วมกัน เป็นกัลยาณมิตรต่อกันจนถึงวันที่ชีวิตได้พบความจริง ความสุข และความเป็นอิสระอย่างแท้จริง

สารบัญ

การปฏิบัติธรรม	๑
ผู้ปฏิบัติธรรมควรมีกัลยาณมิตร	๑๒
• การคบคน	๑๒
• บุญนิमितของชีวิตที่ดี	๑๒
• ข้อสรุปสำหรับครูบาอาจารย์ที่เกี่ยวกับการสอน	๑๓
• ชุมชนการศึกษาและวิชาการ	๑๔
• ศรัทธาคือเพื่อน	๑๕
• กัลยาณมิตรและปรโตโฆสะ	๑๗
• ความดีเป็นมิตรติดตามตัว	๑๙
• กัลยาณมิตรและการปรับปรุงตนในการประกอบกรรม	๒๑
กัลยาณมิตร ความหมายและคุณค่า	๒๕
• คุณสมบัติของกัลยาณมิตร	๓๓
• การทำหน้าที่ของกัลยาณมิตร	๕๑
บทกวี เรื่อง ชีวิต ธรรม และมิตรภาพ	๕๘

การปฏิบัติธรรม

ในสมัยปัจจุบันนี้เราได้เห็นกันว่าประชาชนหันมาสนใจในทางพระศาสนามากขึ้นไม่เพียงเฉพาะแต่คนแก่คนเฒ่าหรือผู้ใหญ่เท่านั้น แม้แต่เด็กๆ คนหนุ่มคนสาวก็ปรากฏว่าได้มาสนใจศึกษาปฏิบัติทางธรรมกัน และเป็นที่น่าสังเกตว่า คนจำนวนมากเหล่านี้ได้สนใจในด้านการปฏิบัติหรือมักจะเรียกกันว่าการปฏิบัติธรรม ก็เลยทำให้นึกว่า เราควรจะมาพูดถึงเรื่องการปฏิบัติธรรมกันบ้างว่ามีความหมายแต่ไหนเพียงไร

ว่าตามหลักพระพุทธศาสนาแล้ว การปฏิบัตินั้นก็เป็นหลักหนึ่งในหลักใหญ่ ๓ ประการของพระพุทธศาสนา ท่านเรียกว่าสังฆธรรม ๓ อย่าง สังฆธรรมก็คือธรรมที่แท้ หรือธรรมที่เป็นตัวหลักสำคัญ ๓ ประการคือ ปรีชาญาณ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ปรีชาญาณ ได้แก่การเล่าเรียนศึกษา โดยเฉพาะ การศึกษาเล่าเรียนพระพุทธรพจน์หรือคำสอนของพระพุทธเจ้า อย่างที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและหนังสืออธิบายต่างๆ อย่างที่ ๒ ปฏิบัติก็คือ การลงมือทำ เอาความรู้ที่ได้จากการศึกษาเล่าเรียนนั้นมาใช้การ และประการที่ ๓ ปฏิเวธ ก็คือการได้รับผลจากการปฏิบัตินั้น

ใน ๓ ประการนี้จะเห็นว่า ปฏิบัติเป็นตัวกลาง อยู่ในระหว่างปรีชาญาณกับปฏิเวธ เป็นตัวที่ทำให้ปรีชาญาณหรือการศึกษาเล่าเรียนมีความหมายเป็นจริงเป็นจังขึ้น แล้วก็ส่งผลไปถึงปฏิเวธ หรือการได้รับผล จึงนับว่าเป็นสิ่งสำคัญมาก ปฏิบัตินั้นนอกจากเป็นส่วนที่อยู่กลาง เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดผลจริงจัง แล้วก็ปรากฏว่า เป็นคำที่ใช้ในภาษาไทยมาก ไม่เหมือนอย่าง ๒ คำต้นกับคำสุดท้าย กล่าวคือ คำว่าปรีชาญาณกับปฏิเวธนั้น หลายคนไม่คุ้นหูและไม่ค่อยเข้าใจความหมาย แต่คำว่าปฏิบัติ เราจำมาใช้ในภาษาไทยเป็นคำสามัญธรรมดาใช้จนกระทั่งในชีวิตประจำวัน เรียกว่า ปฏิบัติทั้งนั้น ไม่ว่าในเรื่องอะไร แต่ในวันนี้เรามารู้จักกันถึงเรื่องการปฏิบัติธรรมว่าปฏิบัติธรรมมีความ

หมายแต่ไหนเพียงไร ขอย้อนกล่าวอีกแปลกกันตามศัพท์แท้ๆ แล้วก็เป็นเรื่องการเดินทาง เดินทางนั้นโดยทั่วไปก็หมายถึง ทางในภายนอกทางที่เป็นรูปธรรมที่เป็นวัตถุ เช่น ถนนชนิดต่างๆ ทางเกวียน ทางรถยนต์ อะไรต่างๆ ซึ่งเป็นเครื่องนำไปสู่จุดหมาย เราอาศัยรถยนต์อาศัยแม้แต่การเดินทางเท้า หรือทางบนอากาศ คือ ทางเครื่องบิน เหล่านี้เรียกว่า ทางทั้งนั้น แต่เป็นทางภายนอกที่นี้ ทางอีกอย่างหนึ่งก็คือทางชีวิตของเรา ชีวิตของเราก็มีทางเหมือนกันคือทางดำเนินชีวิต เรามักจะเรียกกันว่าวิถีชีวิต การดำรงอยู่ของเรานั้น บางที่เราเรียกว่าการดำเนินชีวิต

การดำเนินชีวิตก็เหมือนกับการเดินทางภายนอกที่ว่าจะต้องเดินให้ถูกต้อง ถ้าเดินไม่ถูกต้องก็คือเดินทางผิดพลาดก็ไปไม่ถึงจุดหมาย และอาจจะประสบอันตรายด้วยก็ได้ การเดินทางที่ถูกต้องนี้ก็มาประสานกับคำว่าธรรม เพราะเมื่อที่เราแปลคำว่าธรรมว่า ความจริง ความถูกต้อง ดีงาม เดินทางถูกต้องก็คือเดินทางตามธรรม คำว่าปฏิบัติก็มาบรรจบกับคำว่าธรรม เป็นปฏิบัติธรรม ได้แก่เดินตามธรรมนั้น การเดินตามธรรมหรือดำเนินวิถีชีวิตตามธรรมก็คือ การนำเอาธรรมหรือสิ่งที่ถูกต้องดีงามมาใช้ในการดำเนินชีวิตของเราหรือว่าเอาชีวิตของเราเข้าไปเดินในธรรม ถ้าเราเอาชีวิตของเราไปดำเนินในธรรม ในความถูกต้องดีงามแล้ว อันนั้นก็คือการปฏิบัติธรรม ตัวอย่างมีมากมายในการที่เราจะปฏิบัติธรรม โดยที่เอาชีวิตของเราเข้าไปดำเนินอยู่ในธรรมหรือความถูกต้องดีงามนั้น เช่น เราจะทำการงานอะไรสักอย่างหนึ่งเราก็ทำให้ถูกต้องทำงานด้วยความขยัน ซื่อสัตย์สุจริตอย่างนี้ก็เรียกว่าเป็นการปฏิบัติธรรม

เป็นพ่อแม่ เลี้ยงลูกด้วยเมตตา มีความรัก เอาใจใส่ ดูแลแนะนำสอนให้เป็นคนดี มีความใกล้ชิด ให้ความอบอุ่น เป็นต้น นี่ก็เป็นการทำหน้าที่ของพ่อแม่ เมื่อทำหน้าที่ถูกต้องเราก็เรียกว่าเป็นการปฏิบัติธรรม เพราะเราเอาธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิต หรือว่าเอาชีวิตเข้าไปเดินอยู่ในธรรม เป็นลูกก็เช่นเดียวกัน ถ้าหากว่าเชื่อ

ฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่ ประพฤติตัวดี ช่วยเหลือการงานของพ่อแม่ เช่น ช่วยดูแลความสะอาดในบ้าน รักพี่รักน้องสามัคคีกัน อันนั้นก็เรียกว่าเป็นการปฏิบัติธรรมในฐานะที่เป็นลูก

เป็นครูบาอาจารย์ก็ทำหน้าที่ของครูที่ดี ตั้งใจแนะนำสั่งสอนนักเรียน ตั้งใจศึกษาค้นคว้าความรู้เอามาสอนให้นักเรียนรู้อจจริง ทำได้จริง แล้วก็เอาใจใส่ในการอบรมให้เขาเป็นพลเมืองที่ดีของชาติต่อไป การปฏิบัติหน้าที่อย่างถูกต้องของครูนี้ก็คือ การปฏิบัติธรรม เป็นนักเรียนก็เช่นเดียวกัน ถ้าขยันหมั่นเพียรตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ตามที่ครูสั่งสอน ตลอดจนรู้จักใช้ความคิดที่มีเหตุมีผลเป็นต้น นี่ก็เป็นการปฏิบัติธรรมทั้งสิ้น

แม้แต่ในเรื่องเล็กๆ น้อยๆ เช่น เด็กๆ เล่นกัน ถ้าเล่นด้วยความมีจิตใจเอื้อเฟื้อต่อกัน ไม่รังแกกัน ไม่เอาเปรียบกัน ก็เป็นการปฏิบัติธรรม หรือว่าผู้ใหญ่มาเล่นกีฬา เล่นด้วยมุ่งส่งเสริมให้เกิดน้ำใจกว้างขวาง มีความสามัคคีกัน มีความยุติธรรม ไม่โกงกัน เป็นต้น อย่างนี้ก็เป็นการปฏิบัติธรรม หรือว่าขับรถไปบนท้องถนน ขับด้วยความไม่ประมาท มีสติสัมปชัญญะ รักษากฎจราจรและขับด้วยความสุภาพ ก็เป็นการปฏิบัติธรรม

ที่สุดแม้กระทั่งการรับประทานอาหารอย่างในทางธรรมท่านสอนผู้บวชเป็นพระว่า ก่อนที่จะฉันอาหารให้พิจารณาว่าที่เราฉันอาหารนี้ฉันเพื่ออะไรเราฉันไม่ใช่เพื่อจะมุ่งที่ความเอร็ดอร่อยเป็นหลัก ไม่ใช่เพื่อจะโก้โก้ ไม่ใช่เพื่อจะอวดใครว่าเรามีอาหารดีๆ รับประทานหรือแข่งฐานะกับใคร แต่ฉันอาหารเพื่อจะบำรุงร่างกายให้มีสุขภาพดี ร่างกายเป็นอยู่อย่างผาสุก จะได้มีกำลังในการปฏิบัติบำเพ็ญกิจการหน้าที่ของตนเองถ้าเป็นพระก็จะได้บำเพ็ญสมณธรรม ทำหน้าที่ของพระได้ จะรักษาศีลปฏิบัติตามหลักพระวินัย หรือจะไปบำเพ็ญกัมมัฏฐานอะไรต่างๆ ก็มีกำลังที่จะปฏิบัติได้ การฉันอาหารก็ถือกุศลแก่การทำหน้าที่ของตนเองและการดำรงชีวิตอยู่อย่างผาสุก การปฏิบัติถูกต้องต่ออาหาร การกินอาหารตามหลักที่เป็นความมุ่งหมาย

ที่แท้จริงอย่างนี้ ก็เรียกว่าเป็นการปฏิบัติธรรม

แม้ในทางจิตใจ เราปลุกฝังเมตตาความรักความปรารถนาดีต่อผู้อื่น เมื่อเจอใครก็ตั้งความปรารถนาดีต่อผู้นั้น มีไมตรีตั้งใจจะให้เขาเป็นสุข คบกับเขาด้วยจิตใจที่เป็นเพื่อนเป็นมิตร อย่างนี้ก็เป็น การปฏิบัติธรรม

เพราะฉะนั้น การปฏิบัติธรรมก็มีความหมายกว้างขวางมาก กล่าวคือ กิจกรรมทุกอย่างในชีวิตของเรานี้เอง ถ้าทำถูกต้องดีงามแล้วก็เป็นการปฏิบัติธรรมทั้งสิ้น แต่ขอให้สังเกตว่า ปัจจุบันนี้ มีการนำเอาคำว่า ปฏิบัติธรรมมาใช้ในความหมายที่ค่อนข้างจะแคบ เวลาพูดกันว่าจะไปปฏิบัติธรรมนี้หลายท่านจะนึกไปถึงการปลีกรตัวออกจากบ้านจากเรือน เข้าป่า ไปอยู่ในวัดที่สงบไปบำเพ็ญเพียรทางจิตใจที่เรียกว่าไปทำกัมมัฏฐาน เป็นต้น ต้องปลีกรตัวออกจากสังคมไปอยู่ในที่ไกลๆ เงียบๆ สงบ สงัด ไม่เกี่ยวข้องกับใคร อย่างนี้จึงจะเรียกกันว่า การปฏิบัติธรรม เราน่าจะต้องมาทำความเข้าใจกันว่า ความหมายอย่างนี้อาจพูดมาข้างต้นที่ว่า ทำอะไรทำอะไรให้ถูกต้องในชีวิตประจำวันนี่เป็นการปฏิบัติธรรมอยู่แล้วกับความหมายที่ว่าต้องเข้าป่า ปลีกรตัวออกจากสังคมไปอยู่ในที่สงบสงัดจึงจะเป็นการปฏิบัติธรรมนี้ ความหมายอันไหนมันผิดพลาดคลาดเคลื่อนอย่างไร หรือว่ามันมาสัมพันธ์กันอย่างไร

ขอให้ความหมายอย่างรวบรัดว่า การที่ปลีกรตัวออกไปเช่นไปอยู่ในป่า หรือในวัดที่สงบ แล้วก็ไปบำเพ็ญกัมมัฏฐาน ทำจิตตภาวนา เป็นต้น อะไรอย่างนั้นที่เรียกว่าเป็นการปฏิบัติธรรม ก็ถูกต้อง แต่เป็นการพูดอย่างสั้นๆ โดยที่พูดอย่างรู้กัน คือถ้าจะพูดให้เต็มก็ควรจะพูดว่า จะไปปฏิบัติธรรมเฉพาะด้าน เฉพาะระดับอย่างเข้มข้น ที่นี้เราจะพูดอย่างนั้นมันก็จะยาวไป ก็เลยจะพูดสั้นๆ ว่าปฏิบัติธรรม แต่ถ้าเข้าใจกันให้ถูกต้องแล้วจะต้องเข้าใจว่าคำพูดเต็มจะคล้ายๆ กับที่ว่ามาเมื่อกี้ คือ ไปรับการอบรมหรือเข้าฝึกปฏิบัติธรรมเฉพาะ

ด้าน เฉพาะระดับแบบเข้มข้น ที่ว่าเฉพาะด้านเฉพาะระดับก็คือว่า อาจจะเป็นการปฏิบัติสมถกัมมัฏฐาน หรืออาจจะไปปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน แล้วก็ทำอย่างเข้มข้น หมายความว่าเอาจริงเอาจังในเรื่องนั้นเป็นกรณีพิเศษ การปฏิบัติอย่างนี้เราก็เรียกสั้นๆ อย่างรู้กันว่าเป็นการปฏิบัติธรรม แต่หมายถึง การปฏิบัติธรรมเป็นกรณีพิเศษ การปฏิบัติธรรมแบบกรณีพิเศษอย่างนี้ ก็มีประโยชน์มากเหมือนกัน

อย่างที่ ๑ โดยเฉพาะชาวบ้านที่มีชีวิตอยู่ในสังคม มีภารกิจกังวลอะไรต่างๆ มากมาย มีความสับสนวุ่นวาย มีความยุ่งเหยิงในหน้าที่ธุรกิจการงาน จิตใจก็อาจจะไม่ปลอดโปร่ง ถ้าหากว่าได้ปลีกตัวออกจากสังคมที่วุ่นวายนั้น ไปอยู่ในที่ที่สงบสงัดเช่นในป่าหรือในวัดที่มีบรรยากาศอันเหมาะสมบรรยากาศที่สงบร่มรื่นนั้นก็ช่วยได้ เพราะเพียงเข้าไปถึงจิตใจก็จะสบาย สงบ ถ้าหากว่าไปบำเพ็ญกัมมัฏฐาน หรือบำเพ็ญจิตตภาวนา จิตใจที่ได้รับบรรยากาศเช่นนั้นก็จะมีความพร้อมมากขึ้นที่จะปฏิบัติให้ได้พอดี เพราะฉะนั้นท่านจึงสนับสนุนให้มีการปฏิบัติธรรมในแบบนี้ อย่างน้อยก็เป็นการพักผ่อนจิตใจ ท่านผู้ที่อยู่ในสังคมยุ่งกับภารกิจการงานต่างๆ ถ้าหากว่าได้ปลีกตัวออกไปในเวลาชั่วคราวอย่างนี้สักกระยะหนึ่ง สัก ๑๐ วัน ๑๕ วัน หรือแม้กระทั่ง ๗ วัน ๓ วัน จิตใจได้พักผ่อนคลายความเครียด คลายความวิตกกังวล ก็สบายขึ้น จะมีความก้าวหน้าในการปฏิบัติขึ้นด้วย แล้วก็พลังเข้มแข็งพร้อมที่จะเข้ามาทำกิจหน้าที่การงานในชีวิตประจำวันต่อไปนี่ก็เป็นประโยชน์อย่างที่ ๒ ซึ่งหมายความว่า ในแง่นี้การปฏิบัติธรรมแบบเข้มข้นในกรณีพิเศษ ก็มาเป็นเครื่องสนับสนุนการปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวัน

เราจะมองเห็นว่าการปฏิบัติธรรม ๒ ด้านนี้ สนับสนุนซึ่งกันและกัน แต่จะต้องระลึกไว้เสมอว่า การปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวัน เราก็ต้องทำอยู่แล้ว แต่เรามีการปฏิบัติธรรมที่เข้มข้นเป็นกรณีพิเศษนี้ขึ้นมาสนับสนุนอีกชั้นหนึ่ง ก็เลยกลายเป็นประโยชน์ในด้านที่ ๒

ของการปฏิบัติธรรม แบบระดับเข้มข้นอย่างที่ได้อ่านมานั้นก็คือ เป็นตัวสนับสนุนการปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวัน

ความสัมพันธ์ก็น่าสังเกตระหว่างการปฏิบัติธรรมทั้งสองแบบนี้ก็คือ ท่านที่ไปปฏิบัติธรรมแบบกรณีพิเศษเข้มข้นนั้นควรจะได้รับผลปฏิบัตินั้นมาสนับสนุนการปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวันอย่างที่กล่าวมาแล้วก็ เพราะฉะนั้น ผลการปฏิบัติอย่างหนึ่งที่เราจะพิสูจน์ได้ก็คือ เมื่อไปปฏิบัติธรรมแบบเข้มข้น ไปอยู่ในป่าในวัดที่สงบมาแล้ว ออกมาอยู่ในชีวิตประจำวัน การดำเนินชีวิตประจำวันดีขึ้นหรือไม่ ถ้าหากว่าหลังจากปฏิบัติธรรมแบบเข้มข้นมาแล้ว ออกมาจากป่าจากวัดแล้วกลับมาทำหน้าที่การทำงานตามปรกติ กลับมาประกอบอาชีพกลับมาอยู่บ้านเป็นคุณพ่อคุณแม่ หรือไปอยู่ในโรงเรียนเป็นครูอาจารย์ หรือไปเป็นนักเรียนอีก สามารถทำหน้าที่ของตัวเองได้ดีขึ้น ด้วยจิตใจที่ปลอดโปร่ง ผ่องใสยิ่งขึ้น แล้วก็เรียนได้ดียิ่งขึ้น ทำงานก็มีประสิทธิภาพมากขึ้น มีความขยันอดทนมากขึ้น มีความสัมพันธ์กับบุคคลที่เกี่ยวข้อง ทั้งผู้บังคับบัญชา ทั้งผู้บังคับบัญชา หรือผู้ที่แวดล้อมเกี่ยวข้องทุกด้านทุกฝ่ายได้ดีขึ้น ถ้าอย่างนี้ก็แสดงว่าการปฏิบัติธรรมแบบเข้มข้นนั้นได้ผล แต่ถ้าหากว่าท่านผู้นั้นไปปฏิบัติธรรมอุตสาห์ปลีกตัวไปอยู่ในป่า ไปอยู่ในวัดแล้ว พอกลับมาแล้ว กลับมาดำเนินชีวิตไม่ได้ดี ทำงานไม่ได้ผลดี ก็แสดงว่าคงจะมีความบกพร่องในการปฏิบัติที่ทำให้การปฏิบัติธรรม ๒ ด้านนี้ ไม่สัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เพราะฉะนั้น นี่เป็นข้อคิดอย่างหนึ่งว่า การปฏิบัติธรรมนั้นเราจะต้องทำในชีวิตประจำวันอยู่แล้ว ทุกเวลาทุกนาที ในกิจกรรมทุกอย่าง ในเมื่อเราจะไปปฏิบัติธรรมเป็นกรณีพิเศษแบบเข้มข้นโดยปลีกเวลาออกไปแล้ว ก็ควรจะเป็นเครื่องสนับสนุนในการปฏิบัติในชีวิตประจำวันที่ดีขึ้น มิฉะนั้นจะกลายเป็นว่า เราได้สละเวลาเป็นพิเศษอุตสาห์ตั้งใจไปฝึกปฏิบัติเอาจริงเอาจังแล้ว ทำไมผล การปฏิบัติไม่ออกมาสู่ชีวิตที่แท้จริง นี่ก็เป็นข้อที่จะต้องพิจารณา

ที่นี้ก็ควรจะพูดถึงคำว่าธรรมบ้าง เมื่อกันนี้ได้พูดถึงการปฏิบัติ

ที่นี้ก็จะพูดถึงธรรมที่จะปฏิบัติ ธรรมที่นำมาปฏิบัตินี้ ถ้าว่าตามหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาแล้วก็คือ คำว่ามรรคนั่นเอง และมรรคก็เป็นธรรมในภาคปฏิบัติทั้งหมด มรรคนั้นมีตั้ง ๘ ข้อ เราเรียกว่ามรรคมือองค์ ๘ ประการ แต่ถ้าจะสรุปให้สั้นๆ ท่านบอกว่าย่อได้เป็น ๓ หมวด เรียกว่า ศีล สมาธิ และปัญญา ผู้มีปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนานั้น ก็ปฏิบัติธรรมกันอยู่ในหลัก ๓ ประการนี้แหละ คือเรื่องศีล สมาธิ และปัญญา แต่ก็ควรจะเข้าใจขอบเขตความหมายของคำเหล่านี้

ศีล คืออะไร ศีลก็คือ หลักความประพฤติในทางกาย วาจา อย่างที่เราพูดกันรู้จักกันมาก ก็เช่นศีล ๕ เป็นต้น ศีล ๕ มีการงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต งดเว้นจากการลักทรัพย์ งดเว้นจากการประพฤติผิดในทางเพศ งดเว้นจากการพูดปด และงดเว้นจากการดื่มสุราเมรัยของเมา นี่เป็นหลักศีลเบื้องต้นสำหรับประชาชนทั่วไป ซึ่งถ้าว่าโดยสาระสำคัญแล้ว ก็คือเรื่องของ การไม่เบียดเบียนกัน อยู่ร่วมกันด้วยดีในสังคม สีข้อยแรกนั้นก็เห็นชัดว่าเป็นการเบียดเบียน เป็นการล่วงละเมิดต่อผู้อื่น แต่ข้อสุดท้ายข้อสุรา เป็นเรื่องของ การเบียดเบียนตัวเอง คือการทำลายสติสัมปชัญญะของตัวเอง สติสัมปชัญญะนั้น เป็นสิ่งที่คุ้มครองตัวเรา ในเราสามารถที่จะดำรงรักษาศีลข้ออื่นๆ อยู่ได้ในเมื่อเรามีสติสัมปชัญญะ เราก็สามารถรักษาศีลข้ออื่นได้ เท่ากับว่า ศีลข้อที่ ๕ นี้เป็นตัวช่วยคุ้มครองศีลข้ออื่นไปด้วย นี่เป็นหลักเบื้องต้น

หลักของศีลก็คือการไม่เบียดเบียนกันดังที่กล่าวมา รวมทั้งการประกอบสัมมาชีพ แต่บางครั้งศีลนั้นมีความหมายถึงการฝึกหัดกาย วาจา ที่เป็นพื้นฐานของการฝึกอบรมทางจิตใจที่สูงขึ้นไปด้วย อย่างเช่นเรามารักษาอุโบสถกันในวัน ๘ คำ ๑๕ คำ หรือในวันกลางเดือนสิ้นเดือน ตลอดกระทั่งวันถึงของระหว่างกลางเดือนสิ้นเดือนนั้น อุโบสถก็คือ ศีล ๘ ที่รักษาจำเพาะในวันเหล่านั้น ศีล ๘ นั้นมีข้อปฏิบัติเพิ่มเติมจากศีล ๕ ก็ทำให้เคร่งครัดเข้มงวดยิ่งๆ ขึ้น

ไปด้วย การปฏิบัติในเรื่องศีล ๘ หรืออุโบสถศีลนั้น ก็มุ่งเพื่อจะใช้
ความเพียรพยายามความเข้มแข็งของจิตใจมาควบคุมตนเองใน
ด้านกาย วาจา การควบคุมกาย วาจา นี้ ต้องอาศัยความเข้มแข็งก็
เป็นการฝึกอบรมจิตใจของตัวเองด้วย เรียกว่าเป็นพื้นฐานในการที่
จะปฏิบัติในด้านสมาธิต่อไป อันนี้เป็นความสัมพันธ์ระหว่างศีลกับ
สมาธิ นอกจากความสัมพันธ์ในแง่ที่ต้องใช้ความเข้มแข็งของจิต ใน
การควบคุมกาย วาจา แล้ว ความสัมพันธ์อีกประการหนึ่งก็คือ ผู้ที่
รักษาศีลประพฤติดีทางกาย วาจา แล้ว จิตใจจะสงบ และเพราะ
อาศัยการที่ไม่ได้ไปเบียดเบียนใคร ไม่ได้มีเรื่องมีราวทำความเดือด
ร้อนแก่ผู้ใดนั้นก็ทำให้ไม่ต้องระแวงภัยจากภายนอก การที่ไม่ต้อง
ระแวงภัยจากภายนอก ตามที่มีความรู้สึกว่าได้ประพฤติสิ่งที่ดีงาม
ถูกต้องก็ดี ก็ทำให้เกิดความปิติ มีความเอิบอิมใจ การมีปิติเอิบ
อิมใจก็ทำให้เกิดความสุข ความสุขนี้ก็นำมาซึ่งความสงบและนำไป
สู่ความเป็นสมาธิของจิตได้ง่าย ฉะนั้น ศีลจึงมีความสัมพันธ์กับสมาธิ

เมื่อปฏิบัติรักษาศีลแล้วก็ต้องก้าวหน้าต่อไปสู่ขั้นสมาธิด้วย
หรือว่าบำเพ็ญไปพร้อมๆ กัน โดยอาศัยศีลนั้นเป็นพื้นฐานที่มั่นคง
สมาธินั้นหมายถึงความตั้งมั่นของจิตแต่ในความหมายที่กว้าง ท่าน
จัดเอาธรรมเข้าเป็นหมวดๆ ธรรมในหมวดสมาธินั้น ไม่เฉพาะตัว
สมาธิเองเท่านั้น แต่หมายถึงเรื่องของการฝึกอบรมจิตทั้งหมดทีเดียว
เริ่มตั้งแต่ต้องมีความเพียรพยายาม มีกำลังใจเข้มแข็ง ความมุ่งมั่น
เข้มแข็งของจิตใจนั้นคือตัวการฝึกอบรมจิตในเบื้องต้น นอกจาก
นั้นแล้วก็ต้องฝึกในเรื่องสติ ความระลึกได้ ความมีสำนึกในการ
กระทำต่างๆ ทำการโดยความไม่ประมาท มีความรอบคอบ สตินั้น
ต้องใช้ในชีวิตประจำวันอยู่แล้ว และยังนำมาใช้ในการปฏิบัติธรรม
แบบเข้มข้น ที่เรียกว่าทำกัมมัฏฐานต่างๆ โดยใช้กำกับหรือกำหนด
ตั้งต้นแต่ความคิดความรู้ถึงของตัวเองและการเคลื่อนไหวต่างๆ ที่
เราเรียกว่า ใช้ในสติปัฏฐาน เป็นต้น ทั้งหมดนี้ก็เป็นเรื่องของการ
บำเพ็ญในด้านสมาธิทั้งสิ้น เฉพาะตัวสมาธิเองแท้ๆ ก็คือภาวะจิตที่

ตั้งมั่นสงบแน่วแน่ แนวตั้งลงไปในอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ถ้าจะใช้ถ้อยคำอย่างสมัยใหม่แล้ว เราอาจจะพูดว่า การฝึกอบรมจิต ที่กล่าวมาหรือเรื่องของสมาธิทั้งหมดนี้จะนำไปสู่สภาวะที่เป็นประโยชน์ ๓ ด้านด้วยกัน

ประการที่ ๑ คือสิ่งที่เรียกว่า สมรรถภาพของจิต ความเข้มแข็งของจิต ความอดทน ความแน่วแน่ ความเพียรพยายาม เป็นต้น รวมทั้งภาวะจิตซึ่งพร้อมที่จะใช้ความคิดอย่างได้ผลดี

ประการที่ ๒ คือ คุณภาพของจิต ได้แก่ ความดีงามที่มีในใจ คุณธรรมต่างๆ มีความเมตตา ความกรุณา ความกตัญญูรู้คุณ ความอ่อนโยนอะไรต่างๆ เหล่านี้เป็นคุณธรรมซึ่งแสดงถึงความเป็นผู้มีคุณภาพของจิตใจ

ประการสุดท้ายก็คือ ในการฝึกอบรมจิตนั้น เราก็ได้ความสงบของจิต และในความสงบก็มีความสุข ความเบิกบาน ความผ่อนคลาย ความสดชื่นต่างๆ เหล่านี้ รวมอยู่ในคำว่า สุขภาพจิต

ถ้าพูดด้วยภาษาสมัยใหม่ การฝึกอบรมทางด้านสมาธิหรือทางด้านฝึกอบรมจิตใจนั้นก็มีความค่า ๓ ประการนี้ คือ ทำให้เกิดสมรรถภาพจิต คุณภาพจิต และสุขภาพจิต นี่ก็คือการอธิบายความหมายของสมาธิ อย่างที่จะเข้าใจกันได้ง่ายๆ การทำให้จิตมีสมรรถภาพที่ดี มีคุณภาพที่ดี และมีสุขภาพที่ดี นับว่าเป็นเรื่องสำคัญมากในชีวิตประจำวันของเราซึ่งจะส่งผลออกมาภายนอกในการดำเนินชีวิตประจำวัน ทำให้การปฏิบัติกิจหน้าที่ต่างๆ ได้ผลดียิ่งขึ้นด้วย และก็เป็นที่ผลดีแก่ชีวิตของตนเอง ที่ว่ามีความสุขเป็นต้น ดังที่ได้กล่าวมา

ในประการสุดท้าย หมวดที่ ๓ ก็คือ เรื่องปัญญา ปัญญาก็คือความรู้ ความเข้าใจ เมื่อพูดถึงความรู้ความเข้าใจนั้น คนทั่วไปก็นึกถึงความรู้เกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ในชีวิตประจำวัน เช่น เป็นนักเรียน นักศึกษา ก็ได้แก่ความรู้ในเรื่องวิชาการ ในเรื่องหนังสือที่ไปเรียนมาจากครู ตลอดจนความรู้ในการประกอบอาชีพการงาน หรือเรียกว่า

ศิลปวิทยาต่างๆ แต่ความรู้เหล่านี้เป็นปัญญาในระดับหนึ่งเท่านั้น ความรู้นี้จะต้องพัฒนาต่อไปอีก นอกจากรู้แล้วก็ต้องคิดให้เป็นด้วย คนที่รู้อย่างเดียวแต่คิดไม่เป็นนั้น บางทีความรู้ก็ไม่สำเร็จประโยชน์ จึงไม่เรียกว่าเป็นคนมีปัญญาที่แท้จริง ความรู้ที่เราได้เล่าเรียนฟังมาจากผู้อื่นนั้น ยังไม่ใช่เป็นของตัวเอง ทางพระนั้นถ้าจะใช้ศัพทให้ถูกต้อง ท่านยังไม่เรียกว่าปัญญา แต่เรียกว่าสุตะ สุตะ แปลว่าสิ่งที่ได้สดับมา สิ่งที่ได้ฟังมาจากผู้อื่น เราฟังจากผู้อื่นก็เป็นความรู้ของเขา เขาก็ว่าตามเขาไปเท่านั้นเอง มันจะเป็นความรู้ของเราต่อเมื่อเราได้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องนั้นอย่างแท้จริงแล้ว สามารถเอามาคิด เอามาประยุกต์ เอามาปรับใช้ให้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน หรือในการที่จะทำชีวิตของเราให้ก้าวหน้าให้เจริญยิ่งขึ้นไป

ความรู้ที่จะทำให้เกิดเจริญก้าวหน้าในชีวิตนั้น ก็ได้แก่ ความรู้ที่เข้าใจและใช้เป็นคิดเป็น เอามาใช้ภายนอกในการประกอบอาชีพ การทำงานนั้นก็อย่างหนึ่ง แต่ความรู้ที่จะเอามาใช้ในการพัฒนาชีวิตของเรานั้น ไม่ใช่เฉพาะภายนอกที่จะให้เจริญก้าวหน้าในภพยศสุขสรรเสริญเท่านั้น แต่เรายังมีการพัฒนาอีกด้านหนึ่ง คือชีวิตด้านใน ชีวิตด้านในของเราก็คือ ความมีจิตใจที่ดีงาม เป็นอิสระ มีความสุข เป็นต้น ซึ่งก็ต้องอาศัยการพัฒนาด้วยเช่นกัน ความรู้ที่จะเอามาพัฒนาชีวิตด้านนี้ก็คือ ความรู้ที่เรามักจะเรียกกันว่า เป็นความรู้ทางธรรม แต่อันที่จริง ความรู้ทางธรรมก็คือ ความรู้สังฆธรรมดาธรรมชาตินี้แหละ ความเข้าใจในสิ่งรอบตัวเราอย่างถูกต้องตามเป็นจริง รู้เหตุ รู้ผล รู้ความเป็นไปของสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นว่า อะไรเกิดขึ้นได้อย่างไร มีเหตุ มีผล เป็นมาอย่างไร และจะแก้ไขปัญหานั้นได้อย่างไรอย่างที่ท่านเรียกว่ารู้ทุกข์ รู้จักเหตุเกิดของทุกข์ว่า ทุกข์เกิดขึ้นได้อย่างไร รู้จักความดับทุกข์ แล้วก็รู้ว่าจักหาทางที่จะนำไปสู่ความดับทุกข์ หรือใช้ภาษาปัจจุบันว่า รู้จักปัญหา รู้สาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหานั้น

รู้จักการแก้ไขปัญหา และรู้จักกลวิธีเทคนิคการปฏิบัติที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาสำเร็จได้ ซึ่งเมื่อรู้เข้าใจบริบูรณ์แล้ว ก็รู้เท่าทันต่อสภาวะของสิ่งทั้งหลายที่ท่านเรียกว่า รู้ไตรลักษณ์ เข้าใจความเป็นอนิจจัง ความไม่เที่ยงของสิ่งทั้งหลาย รู้จักทุกข์ รู้ความที่สิ่งทั้งหลายคงทนอยู่อย่างเดิมตลอดไปไม่ได้จนกระทั่งเข้าใจถึงอนัตตา รู้สภาวะที่สิ่งทั้งหลายไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน ถอนความยึดมั่น ถือมั่นเสียได้ ดำรงชีวิตอยู่ในโลกอย่างมีจิตใจเป็นอิสระ อันนี้ก็เป็นความรู้ในระดับต่างๆ ปัญญาที่เข้าใจโลกและชีวิตอย่างรู้เท่าทันถึงขั้นนี้ สามารถนำแก้ปัญหาชีวิตได้โดยตลอด ถึงขั้นที่ว่าพ้นจากทุกข์ได้โดยประการทั้งปวง มีจิตใจเป็นอิสระอย่างสูงสุด มีความสุขอย่างแท้จริง อันนี้ก็คือ ธรรมปฏิบัติในขั้นปัญญาที่กล่าวโดยสังเขป

รวมความว่า การปฏิบัติในเรื่องธรรมนั้น ก็ปฏิบัติในขอบเขตของศีล สมาธิ และปัญญา ใครจะปฏิบัติอยู่ในระดับไหนก็ตามก็เรียกว่า เป็นการปฏิบัติธรรมทั้งสิ้น จะต้องขบใจความหมายของการปฏิบัติธรรมให้ครบถ้วนรอบด้าน ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนี้

ผู้ปฏิบัติธรรมควรมีกัลยาณมิตร

การคบคน

การคบคนนี่ท่านถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ... เรื่องคนที่เกี่ยวข้องกับคบหาเป็นเรื่องใหญ่มาก เพราะฉะนั้นจึงต้องรู้จักแยกแยะว่า ใครเป็นมิตรแท้ ใครเป็นมิตรเทียม

... พระพุทธเจ้าตรัสสอนว่า ไม่ให้คบคนชั่ว เว้นแต่จะช่วยเหลือเขา แต่ถ้าเราจะช่วยเขา เราต้องพร้อมนะ ต้องเห็นชัดว่าเราอยู่ในภาวะที่มีปัญญา ต้องเข้าใจว่าสิ่งที่เขาทำนี่เป็นสิ่งที่ไม่ดี จะทำให้เกิดความเสื่อมหรือเสียหายอย่างไรและอยู่ในวิสัยที่จะช่วยได้ หรือมีทางเข้าไปแก้กมลชักนำ แต่ถ้าเราเป็นฝ่ายอ่อนแอกว่า เราเองอาจจะแย่ อาจจะกลายเป็นฝ่ายที่ถูกเขาชักจูงไป เพราะฉะนั้นจึงต้องประมาณกำลัง ...

... ถ้ารู้จักเลือกคบคน รู้จักเข้าปรีชา รู้จักเข้าหาทั้งผู้ใหญ่ผู้น้อย และคนทุกระดับ เข้าได้หมด ก็จะทำให้เจริญก้าวหน้าได้

บุพนิมิตของชีวิตที่ดี

... รุ่งอรุณของการศึกษา หรือบุพนิมิตของชีวิตที่ดีมี ๗ ประการ ขอกล่าวโดยย่อ

๑. รู้จักเลือกหาแหล่งความรู้และแบบอย่างที่ดี ... บุพนิมิตข้อนี้เรียกว่า กัลยาณมิตรตา (ความมีกัลยาณมิตร)

๒. มีชีวิตและอยู่ร่วมสังคมเป็นระเบียบด้วยวินัย ... บุพนิมิตข้อนี้เรียกว่า สีสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยศีล)

๓. พร้อมด้วยแรงจูงใจใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์ ... บุพนิมิตข้อนี้เรียกว่า ฉันทสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยฉันทะ)

๔. มุ่งมั่นพัฒนาตนให้เต็มศักยภาพ ... บุพนิมิตข้อนี้เรียกว่า อุตตสัมปทา (การทำตนให้ถึงพร้อม)

๕. ปรับทัศนคติและค่านิยมให้สมแนวเหตุผล ... บุพนิมิตข้อนี้

เรียกว่า ทัศนวิสัยสัมปทา (การทำความเห็นความเข้าใจให้ถึงพร้อม)

๖. มีสติกระตือรือร้นตื่นตัวทุกเวลา ... บุญนิมิตข้อนี้เรียกว่า อัป
ปมาทสัมปทา (ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท)

๗. แก้ปัญหาและพึ่งพาตนได้ด้วยความรู้คิด ... บุญนิมิตข้อสุ
ตท้ายคือข้อที่ ๗ นี้เรียกว่า โยนิโสมนสิการสัมปทา (ความถึงพร้อม
ด้วยโยนิโสมนสิการ)

... แต่สิ่งที่ขอขำเป็นพิเศษ ก็คือ จะต้องพยายามให้องค์ประก
กอบเหล่านั้นเกิดขึ้นครบถึงข้อสุดท้าย คือถึงโยนิโสมนสิการ เพราะ
ข้อสุดท้ายนั้นแหละเป็นตัวตัดสิน เนื่องจากเป็นตัวที่นำไปสู่ปัญญา
ซึ่งเป็นแก่นนำของการศึกษาหรือการพัฒนาชีวิต การก้าวไปให้ถึง
ความสมบูรณ์ของการพัฒนาชีวิต ซึ่งหมายถึงการพึ่งตนเองได้ ถึง
อิสรภาพอย่างแท้จริง จะต้องอาศัยองค์ประกอบข้อสุดท้ายนี้ ดังนั้น
ในกรณีที่พูดถึงปัจจัยตัวเด่นที่ยืนเป็นหลัก บางทีท่านกล่าวถึง
องค์ประกอบในชุดนี้เพียง ๒ อย่าง คือ **กัลยาณมิตร** กับ โยนิโ
สมนสิการซึ่งเป็นข้อต้นกับข้อสุดท้ายควบหัวควบหางเป็นองค์ประกอบ
คู่กัน เรียกข้อต้นคือ **กัลยาณมิตร** ว่าเป็นปัจจัยภายนอก และเรียก
ข้อท้ายคือ โยนิโสมนสิการ ว่าเป็นปัจจัยภายใน โดยจัดเป็นปัจจัย
แห่งสัมมาทิฐิ คือแนวความคิดที่ถูกต้อง ซึ่งเป็นองค์ข้อแรกของ
มรรคหรือวิถีชีวิตที่ดีงาม หรือวิถีแห่งการพัฒนาชีวิตนั้น ...

ข้อสรุปสำหรับครูบาอาจารย์ที่เกี่ยวกับการสอน

๑. ปัญญาเป็นสิ่งสร้างสรรค์ขึ้นภายในตัวผู้เรียนเอง
๒. ผู้สอนทำหน้าที่เป็น**กัลยาณมิตร** ช่วยชี้นำทางการเรียน
๓. วิธีสอน อูบาย และกลวิธีต่างๆ เป็นสื่อหรือเป็นเครื่องผ่อน
แรงการเรียนการสอน
๔. อิสรภาพในทางความคิดเป็นอุปกรณ์สำคัญในการ
สร้างปัญญา

ชุมชนการศึกษาและวิชาการ

ความมี**กัลยาณมิตร**และเป็น**กัลยาณมิตร**นี้เป็นคุณสมบัติที่เราต้องการข้อแรกทีเดียว เราต้องตั้งเป้าหมายว่าทำอย่างไรจะให้ชุมชนหรือสังคมของเราเป็นชุมชนแห่ง**กัลยาณมิตร** คือคนที่อยู่ในชุมชนทางวิชาการ เช่นมหาวิทยาลัยนั้น จะต้องเป็น**กัลยาณมิตร**ต่อกัน คือ เป็นปัจจัยหรือสิ่งแวดล้อมต่อกันในทางที่เอื้อต่อกันในการศึกษา หรือในการพัฒนาทุกด้าน ครูก็เป็นปัจจัยเอื้อต่อการพัฒนาชีวิตของลูกศิษย์ ครูอาจารย์เองด้วยกันและลูกศิษย์ต่อลูกศิษย์ด้วยกันก็เป็นปัจจัยเอื้อต่อกัน ผู้บริหารก็เป็นปัจจัยเอื้อต่อการเจริญงอกงามของครูอาจารย์และของทุกคนในชุมชน

การปกครอง เพื่อการศึกษา คือเพื่อจัดสรรโอกาสให้กิจกรรมและกิจการทุกอย่างดำเนินไปในทางที่ช่วยพัฒนาชีวิตของคน หรือช่วยให้คนได้พัฒนาชีวิตของตน และการที่คนจะพัฒนาชีวิตก็ต้องมี**ฉันทะ**

... ชุมชนแห่งการศึกษา มีบรรยากาศแห่งความสัมพันธ์ที่เอื้อต่อกัน ดังนี้

ก. ครูอาจารย์หรือผู้ที่ศึกษามากกว่า ช่วยเอื้อการศึกษาแก่ผู้ที่ศึกษาน้อยกว่า

ข. ผู้ศึกษาทั้งหลายในระดับต่างๆ มีความเป็นอยู่และกิจกรรมที่เอื้อการศึกษาแก่กันและกัน

ค. ชุมชนเป็นแหล่งเอื้อการศึกษาแก่คนภายนอก ที่จะเข้ามาแสวงการศึกษา ทั้งระยะสั้นและระยะยาว

ง. ชุมชนเป็นแหล่งชุมนุมผู้มีการศึกษา ที่จะออกไปเอื้อการศึกษาแก่คนทั่วไปในสังคม

จ. ชุมชนการศึกษาต่างแห่ง เอื้อการศึกษาแก่กันและกัน

ในการสร้างบรรยากาศแห่งการศึกษาในชุมชนทางวิชาการ ถือได้ว่าระบบความสัมพันธ์ของคนที่เป็น**กัลยาณมิตร**ให้แก่กัน โดยมี

เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขาที่ครบสี่เป็นคุณสมบัติพื้นฐาน และมี
กัลยาณมิตรธรรม ๗ เป็นคุณสมบัติ เฉพาะเชิงปฏิบัติการ ดังกล่าว
มานี้ เป็นองค์ประกอบข้อที่ ๑ พุคส์ันๆ ว่า ระบบกัลยาณมิตร

ศรัทธาคือเพื่อน

คนที่มีศรัทธานั้น จะมีกำลัง มีพุทธภาชิตว่า สทหาย ตรติ โหซึ
แปลว่า คนยอมข้ามห้วงน้ำได้ด้วยศรัทธา คำว่าห้วงน้ำนี้มีทั้งห้วง
น้ำสามัญและห้วงน้ำในทางธรรม ห้วงน้ำสามัญก็คือ ทะเลใหญ่
หรือมหาสมุทร ในสมัยโบราณคนที่เดินทะเล วังเรือไปในมหาสมุทร
จะรู้สึกอ้างว้างมาก เป็นเรื่องที่น่ากลัวอย่างยิ่งทีเดียว แม้แต่ในสมัย
ปัจจุบันก็ังมีความน่ากลัวอยู่ เพราะมองไม่เห็นฝั่ง เห็นแต่ขอบฟ้า
จุดมุ่งหมายนั้นแม้เราจะรู้แต่เราก็ไม่เห็นว่าจะเป็นอย่างไ จะไปถึง
หรือไม่ จะประสบอะไรบ้างในระหว่าง แต่ถ้ามีความเชื่อมั่นมีศรัทธา
ซึ่งในที่นี้หมายถึงความเชื่ออย่างธรรมดา เช่นเชื่อว่าทางที่เราไปนี้ถูก
ต้องแล้ว จะไปถึงจุดมุ่งหมายแน่นอนและเราได้เตรียมการไว้
อย่างเพียงพอ เรามีกำลัง เรามีความสามารถ เรือของเราใหญ่พอ
แน่นอนแข็งแรง มีกัปตันที่สามารถเป็นต้น ซึ่งเป็นเรื่องที่ทำให้เกิด
ความเชื่อมั่น ถ้าได้คำนึงถึงสิ่งเหล่านี้แล้ว มีความเชื่อ มีศรัทธาเกิด
ขึ้นแล้ว ก็มีกำลังที่จะเดินทางไปในทะเล และก็ข้ามไปจนสำเร็จ แต่
ถ้าไม่มีศรัทธา ไม่มีมีความเชื่อมั่นอย่างนี้ คนก็จะท้อถอย ท้อแท้ หด
กำลัง อาจจะไปไม่ถึงไม่กล้าลงเรือ ไม่กล้าที่จะวังเรือออกไปทีเดียว
เพราะฉะนั้น ศรัทธาจึงเป็นพลังสำคัญที่จะทำให้เราก้าวหน้าไปสู่
ความสำเร็จ อย่างที่ว่าข้ามโอะข้ามห้วงน้ำใหญ่ ก็ข้ามได้ด้วยศรัทธา

ในทางธรรมก็เหมือนกัน ห้วงน้ำใหญ่ที่เป็นนามธรรม ก็คือ วัฏฏ
สงสาร หรือความเป็นไปในชีวิตของเราซึ่งเรามองไม่เห็นจุดหมาย
ข้างหน้า ที่ไปข้างหน้าไม่มีความแน่นอนแล้วก็ไม่รู้ว่าจะพบอุปสรรค
อะไร แต่ถ้าเรามีศรัทธา มีความเชื่อต่อพระรัตนตรัย เชื่อต่อคำสอน

ของพระพุทธเจ้า เมื่อเชื่อแล้ว เราก็มองเห็นจุดหมาย เราเชื่อในคำสอนของพระองค์ว่า สอนถูกต้อง เราจะดำเนินตามนี้แหละอย่างมั่นใจ นอกจากนั้น ก็ต้องเชื่อในตัวเราเองที่บำเพ็ญปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์คิดว่าเมื่อจะปฏิบัติอย่างนี้ เรามีทุนมีรอน เพียงพอ ตัวเราก็เหมือนกับคนเดินทางที่เตรียมเสบียงพร้อมแล้ว ในเมื่อตัวเราเองเป็นคนที่มีจิตใจเปี่ยมด้วยคุณธรรม เราก็เหมือนกับกัปตันที่มีความสามารถ มีความชำนาญ ซึ่งมีความมั่นใจตนเองว่าจะสามารถเดินเรือก้าวหน้าไปด้วยดีจนถึงจุดหมาย เราจะเดินทางไปสู่ความสุข ความเจริญได้แม้แต่ในระหว่างที่อยู่ในสังสารวัฏฏ์นี้ ถ้ามีศรัทธาอย่างนี้แล้ว ก็สามารถข้ามโสมสังสาร ข้ามห้วงแห่งความทุกข์ ข้ามทะเลแห่งชีวิตนี้ไปสู่ความสุข ไปสู่จุดหมายของพระพุทธศาสนาได้ และแม้แต่ในระหว่างที่ยังเดินทางอยู่ ศรัทธาก็จะทำให้เรามีความสุขตลอดเวลาอีกด้วย

เพราะฉะนั้น ศรัทธาจึงเป็นกำลัง การที่เราจะทำอะไรต่างๆ ทำความดีงาม ทำบุญกุศลให้สำเร็จได้ ก็ด้วยอาศัย มีศรัทธานี้เป็นกำลังผลักดันทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นศรัทธานี้จึงเป็นสิ่งสำคัญ เป็นกำลังให้เราทำอะไรต่ออะไรได้เป็นผลสำเร็จ นี่เป็นด้านที่ ๑ ที่ว่าเมื่อมีศรัทธาแล้วก็ทำให้มีกำลัง

ที่นี้ นอกจากมีกำลังแล้ว ลักษณะของศรัทธาประการที่ ๒ ก็อย่างที่เราว่าเมื่อกี้ คือ ตลอดเวลาในขณะที่เรามีศรัทธา และกำลังเดินทางอยู่นั้น จิตใจของเราก็ผ่องใสเบิกบานมีความสุขไปด้วย ท่านเรียกศรัทธานี้ว่าเป็น**เพื่อนใจ**ของคน คนที่มีศรัทธานั้น เหมือนมีเพื่อนใจมีเพื่อนอยู่ข้างในไม่ว่าเหวไม่อ้างว้างคนทั่วไปนั้นถ้าอยู่คนเดียวแล้วมีทางที่จะว่าเหวได้มาก หรือแม้แต่ไปอยู่ท่ามกลางคนอื่น แต่ถ้าเขาไม่เอาใจใส่เรา เราก็ว่าเหวเหมือนกัน เหมือนกับไม่มีเพื่อน แต่ถ้าเป็นคนที่มีศรัทธาจิตใจประกอบด้วยศรัทธา มั่นใจในคุณธรรมความดี มั่นใจเชื่อในพระรัตนตรัย จิตใจก็ผ่องใสเบิกบานได้ เหมือนกับมีเพื่อนอยู่ในตัวเอง ทำให้ไม่อ้างว้าง ไม่ว่างเหว มีความอบอุ่นใจอยู่ได้

เสมอ ศรัทธาจะเป็นเพื่อนใจที่อยู่ภายในตัวของเรตลอดเวลา เป็นเพื่อนที่แน่นอนยิ่งกว่าเพื่อนภายนอก เพราะว่าเพื่อนภายนอกนั้นจะอยู่กับเรตลอดเวลาไม่ได้ แล้วบางเวลาเพื่อนก็ช่วยได้บ้าง ช่วยไม่ได้บ้างโดยเฉพาะข้างในจิตใจนั้น ไม่มีใครสามารถเข้าไปช่วยถึงได้ทุกกาลทุกเวลา แต่ถ้ามีศรัทธาแล้ว ศรัทธาแหละ จะเป็นเครื่องปลอบประโลมใจ ทำให้เกิดความเข้มแข็งผ่องใส มีความอบอุ่นใจอยู่ได้ตลอดทุกเวลา

กัลยาณมิตรและปรโตโมสะ

การที่จะรู้เข้าใจความจริงที่เป็นเหตุเป็นผลก็คือ การที่ต้องเริ่มต้นด้วยโยนิโสมนสิการ เราจะต้องคิดเป็น คิดอย่างมีกระบวนการ รู้จักแยกแยะองค์ประกอบ ศึกษาเหตุปัจจัยอะไรต่างๆ เป็นต้น โยนิโสมนสิการนี้เราใช้ต่อปรโตโมสะคืออิทธิพลจากภายนอกที่เข้ามาซึ่งในทางการศึกษานั้น ปรโตโมสะเฉยๆ อาจจะดีก็ได้ ร้ายก็ได้ อยู่ที่ เราจะต้องเป็นผู้ทำต่อมัน แต่ถ้าภายในของเราไม่พร้อมไม่ดีพอ มันก็ชักจูงหรือกระทำต่อเราได้มากอย่างไรก็ตาม มีปรโตโมสะอย่างหนึ่งที่เป็นตัวช่วย คือ ปรโตโมสะซึ่งทำหน้าที่ฝ่ายดีอย่างเดียวและเป็นตัวที่ย้อนกลับเข้ามาช่วยสร้างโยนิโสมนสิการอีกด้วย ปรโตโมสะอย่างนี้ เราเรียกว่าเป็นกัลยาณมิตร ครูซึ่งเข้ามาทำหน้าที่ทางการศึกษานั้น จัดเป็นปรโตโมสะในฝ่ายดี ที่เรียกว่าเป็นกัลยาณมิตรนี้ กัลยาณมิตรเข้ามาชักจูงให้คนเกิดโยนิโสมนสิการ เพื่อให้คนนั้นใช้โยนิโสมนสิการปฏิบัติต่อปรโตโมสะอื่นๆ ในทางที่เกิดประโยชน์ กัลยาณมิตรนี้เป็นปรโตโมสะ ที่เป็นตัวช่วยในการกระทำ ต่างจากปรโตโมสะอย่างอื่นซึ่งเป็นตัวที่ควรถูกกระทำ

ถ้าเราใช้โยนิโสมนสิการ ปฏิบัติต่อปรโตโมสะ เช่นวัฒนธรรมทั้งภายในและจากภายนอกได้ถูกต้อง เราก็เกิดสัมมาทิฐิ คือความเห็นชอบ เข้าใจถูกต้อง มองเห็นความจริงตามระบบ และกระบวนการปัจจัยสัมพันธ์ เช่น มองเห็นเหตุปัจจัย ความเป็นมา

องค์ประกอบ แยกส่วนดี ส่วนเสีย คุณและโทษ และทางที่จะเลือก
ถือเอาประโยชน์ สัมมาทิฐินี้เป็นองค์ประกอบข้อแรกของทางสาย
กลาง ทางสายกลางที่เราเรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา นั้น เริ่มต้นด้วย
สัมมาทิฐิ คือความเห็นถูกต้อง ได้แก่การเห็นความจริงที่เป็นเหตุ
เป็นผล ซึ่งจะนำไปสู่การปฏิบัติต่อสิ่งต่างๆ อย่างถูกต้อง ตั้งแต่
ดำริหรือคิดวางแผนการเป็นต้นไป ทางสายกลางนี้เรียกชื่ออีกอย่าง
หนึ่งว่ามรรค มรรคคือวิถีทางดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ซึ่งจะนำไปสู่
อิสรภาพและสันติสุข วิถีชีวิตอันถูกต้องนี้มีองค์ ๘ ประการ สัมมาทิฐิ
เป็นข้อต้น มีสัมมาสมาธิ เป็นข้อสุดท้าย องค์ประกอบทั้ง ๘ ของมรรค
หรือวิถีทางดำเนินชีวิตที่ถูกต้องนี้ เราจัดย่อเข้ามาเป็นระบบการ
ศึกษาหรือฝึกฝนพัฒนาคน เพื่อให้ดำเนินชีวิตได้ถูกต้องอย่างนั้น
เรียกว่า ไตรสิกขา คือ สิกขา ๓ ประการ หรือการศึกษา ๓ อย่าง
ตกลงว่าวิถีชีวิตในพุทธศาสนานั้นก็คือการศึกษาเพราะวิถีชีวิตเรียกว่า
มรรค และการพัฒนาวิถีชีวิตนั้นเป็นสิกขา คือเป็นการศึกษา เพราะ
ฉะนั้น วิถีชีวิตในพระพุทธศาสนาจึงเป็นวิถีชีวิตแห่งการศึกษา
ปัจจุบันนี้เรามีคำว่า lifelong education แปลว่าการศึกษาตลอดชีวิต
พระพุทธศาสนานั้นถือมาแต่ไหนแต่ไรว่าศึกษานั้นคือชีวิต ชีวิต
นั้นคือการศึกษา แต่ไม่ใช่ชีวิตเฉยๆ ต้องเป็นชีวิตที่ดำเนินอย่างถูกต้อง
มีการเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาจึงจะเป็นการศึกษา ถ้าจะบอกว่า ชีวิตคือ
การศึกษา โดยวินิจฉัยตามหลักพระพุทธศาสนาก็ยังไม่ใช่ ชีวิตที่มี
การเรียนรู้และฝึกฝนพัฒนาให้ดำเนินไปอย่างถูกต้อง จึงจะเป็นการ
ศึกษา แต่ถ้าจะพูดให้เต็มความก็ต้องว่า การศึกษา คือ การฝึกฝน
พัฒนาให้ชีวิตดำเนินไปอย่างถูกต้อง การศึกษา คือการพัฒนาชีวิต
ที่ดำเนินไปตลอด จนกระทั่งบรรลุเป้าหมาย คือ อิสรภาพและสันติสุข

ความดีเป็นมิตรติดตามตัว

คนทำกรรมใดไว้ ย่อมเห็นกรรมนั้นในตนเอง
กรรมชั่ว ก็เหมือนน้ำมันรีดใหม่ๆ ย่อมไม่แปรเป็นผลในทันที แต่
กรรมชั่วย่อมตามลอนคนพาลเหมือนไฟที่เฝ้าปิดไว้

บุคคลใดเคยทำกรรมชั่วไว้ แล้ว (กลับตัวได้) หันมาทำดีปิดกัน
บุคคลนั้นย่อมทำให้โลกให้แจ่มใสเหมือนดังดวงจันทร์ที่พ้นจากเมฆหมอก
ความดีที่ทำไว้เอง เป็นมิตรติดตามตัวสืบต่อไป

อานนท์ กายทุจริต วิจิทุจริต มโนทุจริต ที่เรากล่าวว่าไม่ควร
ทำโดยส่วนเดียวนี้ เมื่อผู้ใดกระทำ ก็พึงหวังโทษต่อไปนี้ได้ คือ
ตนเองก็กล่าวโทษตนได้ วิญญูทั้งหลายใคร่ครวญแล้วย่อมดีเตียน
กิตติศัพท์อันชั่วร้ายย่อมขจรไป ตายก็หลงพินเพื่อน เมื่อกายแตก
ทำลายภายหลังมรณะ ย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก

อานนท์ กายสุจริต วิจิสุจริต มโนสุจริต ที่เรากล่าวว่าควรทำ
โดยส่วนเดียวนี้ เมื่อผู้ใดกระทำก็พึงหวังอันสงฆ์ต่อไปนี้ได้ คือ คน
เองก็กล่าวโทษตนไม่ได้ วิญญูทั้งหลายใคร่ครวญแล้วย่อมสรรเสริญ
กิตติศัพท์ที่งามย่อมขจรไป ตายก็ไม่หลงพินเพื่อน เมื่อกายแตก
ทำลายภายหลังมรณะ ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์...

ภิกษุทั้งหลาย จงละอกุศลเสียเถิด อกุศลเป็นสิ่งที่อาจละได้
หากอกุศลเป็นสิ่งที่ไม่อาจละได้แล้วไซ้ เราคงไม่กล่าวอย่างนั้น แต่
เพราะอกุศลเป็นสิ่งที่อาจละได้ เราจึงกล่าวอย่างนั้น อนึ่ง หากอกุศลนี้
คนละเสียแล้ว จะพึงเป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความทุกข์
แล้วไซ้ เราคงไม่กล่าวว่า ภิกษุทั้งหลาย จงละอกุศลเสียเถิดแต่
เพราะอกุศลนี้คนละได้แล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลเพื่อ
ความสุข ฉะนั้น เราจึงกล่าวว่า ภิกษุทั้งหลาย จงละอกุศลเสียเถิด

ภิกษุทั้งหลาย จงฝึกอบรมกุศลเถิด กุศลเป็นสิ่งที่อาจฝึก
อบรมได้ หากกุศลเป็นสิ่งที่ไม่อาจฝึกอบรมได้แล้วไซ้ เราคงไม่
กล่าวอย่างนั้น...แต่เพราะกุศลเป็นสิ่งที่อาจฝึกอบรมได้ เราจึงกล่าว

อย่างนั้น...อนึ่ง หากกุศล คนฝึกอบรมแล้ว จะพึงเป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความทุกข์แล้วไซ้ เราคงไม่กล่าวว่า ฝึกทั้งหลาย จึงฝึกอบรมกุศลเกิด แต่เพราะกุศลนี้ คนฝึกอบรมแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข ฉะนั้น เราจึงกล่าวว่ฝึกทั้งหลาย จึงฝึกอบรมกุศลเกิด

ฝึกทั้งหลาย ธรรมที่พึงละด้วยกาย มิใช่ด้วยวาจา ก็มี ธรรมที่พึงละด้วยวาจา มิใช่ด้วยกาย ก็มี ธรรมที่พึงละมิใช่ด้วยกาย มิใช่ด้วยวาจา ต้องเห็นชัดด้วยปัญญาจึงละได้ ก็มี

ธรรมที่พึงละด้วยกาย มิใช่ด้วยวาจา เป็นไฉน? คือ ฝึกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ถึงความละเมิดอันเป็นอกุศลบางส่วนด้วยกาย **เพื่อนพรหมจรรย์**ผู้เป็นวิญญูไคร่ครวญแล้วกล่าวละเธออย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุถึงความละเมิดอันเป็นอกุศลบางส่วนด้วยกาย จะเป็นการดีแท้ที่ท่านผู้มีอายุได้โปรดละกายทุจริต จึงบำเพ็ญกายสุจริตเกิด เธอถูกเพื่อนพรหมจรรย์ผู้เป็นวิญญูไคร่ครวญแล้วว่ากล่าวอยู่ จึงละกายทุจริต บำเพ็ญกายสุจริต นี้เรียกว่า ธรรมที่พึงละด้วยกาย มิใช่ด้วยวาจา

ธรรมที่พึงละด้วยวาจา มิใช่ด้วยกาย เป็นไฉน? คือ ฝึกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ถึงความละเมิดอันเป็นอกุศลบางส่วนด้วยวาจา **เพื่อนพรหมจรรย์**ผู้เป็นวิญญูไคร่ครวญแล้ว กล่าวละเธออย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุถึงความละเมิดอันเป็นอกุศลบางส่วนด้วยวาจา จะเป็นการดีแท้ที่ท่านผู้มีอายุได้โปรดละวจีทุจริตจึงบำเพ็ญวจีสุจริตเกิด เธอถูกเพื่อนพรหมจรรย์ผู้เป็นวิญญูไคร่ครวญแล้วว่ากล่าวอยู่ จึงละวจีทุจริต บำเพ็ญวจีสุจริต นี้เรียกว่า ธรรมที่พึงละด้วยวาจา มิใช่ด้วยกาย

ธรรมที่พึงละ มิใช่ด้วยกาย มิใช่ด้วยวาจา ต้องเห็นชัดด้วยปัญญาจึงละได้ เป็นไฉน? คือ โลภะ...โทสะ...โมหะ...ความโกรธ...ความผูกโกรธ...ความลบหลู่...ความยกตัวกดเขาไว้...ความตระหนี่ พึงละมิใช่ด้วยกาย มิใช่ด้วยวาจา ต้องเห็นชัดด้วยปัญญาจึงละได้...

กัลยาณมิตรและการปรับปรุงตนในการประกอบกรรม

ปัญหาที่ถกเถียงกันมากที่สุดเกี่ยวกับเรื่องกรรม ก็คือการให้ผลของกรรม โดยสงสัยเกี่ยวกับหลัก ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ว่าเป็นจริงอย่างนั้นหรือไม่ บางคนพยายามนำหลักฐานมาแสดงให้เห็นว่าในโลกแห่งความเป็นจริง คนที่ทำชั่วได้ดี และคนที่ทำดีได้ชั่วมีมากมาย ความจริง ปัญหาเช่นนี้เกิดจากความเข้าใจสับสนระหว่างกรรม นิยามกับสังคมนิยมน์ โดยนำเอาความเป็นไปในนิยามและนิยามทั้งสองนี้มาปนเปกัน ไม่รู้จักแยกขอบเขตและขั้นตอนให้ถูกต้องดังจะเห็นว่า แม้แต่ความหมายของถ้อยคำในหลัก ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชื่อนั้นเอง คนก็เริ่มต้นเข้าใจสับสน แทนที่จะเข้าใจความหมายของทำดีได้ดี ว่าเท่ากับทำความดีได้ความดี หรือทำความดี ก็มีความดี หรือทำความดี ก็เป็นเหตุให้ความดีเกิดมีขึ้น หรือทำความดี ผลดีตามกรรมนิยามก็เกิดขึ้น กลับเข้าใจเป็นว่า ทำความดี ได้ของดี หรือทำดีแล้วได้ผลประโยชน์หรือได้อามิสที่ตนชอบใจ เมื่อปัญหามีอยู่เช่นนี้ จึงควรมีการศึกษากันให้ชัดเจน

จุดปัญหาที่ก่อให้เกิดปัญหา คือความสับสนเกี่ยวกับขอบเขตที่แยกต่างหากจากกัน และที่สัมพันธ์กันระหว่างกรรมนิยามกับสังคมนิยมน์ เพื่อความแจ่มแจ้งในเรื่องนี้ เบื้องแรกขอให้พิจารณาการให้ผลของกรรม โดยแบ่งเป็น ๔ ระดับ คือ

๑. ระดับภายในจิตใจ ว่ากรรมทำให้เกิดผลภายในจิตใจ มีการสั่งสมคุณสมบัตินี้คือกุศลธรรมและอกุศลธรรม คุณภาพและสมรรถภาพของจิต มีอิทธิพลปรุงแต่งความรู้สึกรู้สึกนึกคิด ความโน้มเอียง ความนิยมชมชอบ และความสุข ความทุกข์ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม

๒. ระดับบุคคลิกภาพ ว่ากรรมทำให้เกิดผลในด้านการสร้างเสริมนิสัย ปรุงแต่งลักษณะความประพฤติ การแสดงออก ทำที่ การวางตนปรับตัว อาการตอบสนองความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ และต่อสถานการณ์หรือสภาพแวดล้อมต่างๆ ไปอย่างไรบ้าง การให้

ผลระดับนี้ต่อเนื่องออกมาจากระดับที่ ๑ นั้นเอง และมีขอบเขตคาบเกี่ยวกัน แต่แยกพิจารณา เพื่อให้มองเห็นแง่มุมของการให้ผลชัดเจนยิ่งขึ้น

๓. ระดับวิถีชีวิตของบุคคล ว่ากรรมชักนำความเป็นไปในชีวิตของบุคคล ทำให้เขาได้รับประสบการณ์ที่น่าปรารถนาและไม่ น่าปรารถนา ประสบผลตอบสนองจากภายนอก พบความเลื่อม ความเจริญ ความล้มเหลว ความสำเร็จ ลาก ยศ สุข สรรเสริญ และความสูญเสียต่างๆ ที่ตรงข้าม ซึ่งรวมเรียกว่า โลกธรรมทั้งหลาย อย่างไรก็ตาม ผลระดับนี้อาจแยกมองได้สองด้าน คือ

- ผลสนองจากปัจจัยด้านอื่นๆของสภาพแวดล้อมที่นอกจากคน
- ผลสนองจากปัจจัยด้านบุคคลอื่นและสังคม

๔. ระดับสังคม ว่ากรรมที่บุคคลและคนทั้งหลายกระทำ มีผลต่อความเป็นไปของสังคมอย่างไรบ้าง เช่น ทำให้เกิดความเลื่อม ความเจริญ ความร่มเย็นเป็นสุข ความทุกข์ยากเดือดร้อนร่วมกันของมนุษย์ทั้งหลาย รวมทั้งผลจากการที่มนุษย์กระทำต่อสภาพแวดล้อมอื่นๆ แล้วย้อนกลับมาหาตัวมนุษย์เอง

จะเห็นได้ชัดว่า ผลในระดับที่ ๑ และ ๒ คือผลภายในจิตใจ และบุคลิกภาพ เป็นขอบเขตที่กรรมนิยามเป็นใหญ่ ระดับที่ ๓ เป็นขอบเขตที่กรรมนิยามกับสังคมนิยมน์เข้ามาสัมพันธ์กัน และเป็นจุดที่มักเกิดความสับสน ก่อให้เกิดปัญหาซึ่งควรพิจารณาในที่นี้ ส่วนระดับที่ ๔ แม้จะเป็นเรื่องสำคัญ แต่ก็อยู่นอกขอบเขตของการพิจารณาในหัวข้อนี้

คนทั่วไป เมื่อมองดูผลของกรรมที่เกิดแก่ตน หรือเฟื่องจ้องติดตามดูผู้อื่นว่า ใครทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว จริงหรือไม่ อย่างไร มักมองดูแต่ผลในระดับที่ ๓ คือความเป็นไปในชีวิตส่วนที่ ได้รับผลตอบสนองจากภายนอกเท่านั้น ทำให้มองข้ามผลในระดับที่ ๑ และ ๒ ไปเสีย ทั้งที่ผลสองระดับต้นนั้นแหละมีความสำคัญอย่างยิ่ง สำคัญทั้งในแง่เฉพาะของมันเอง เช่น สุขทุกข์ในใจ ความเข้มแข็งอ่อนแอ

ภายใน ความพร้อม ความแก่หรืออ่อนแห่งอินทรีย์ เป็นต้น และสำคัญทั้งในแง่เป็นที่มาแหล่งใหญ่ของผลในระดับที่สามด้วยกล่าวคือผลในระดับที่สามนั้น ส่วนที่เป็นขอบเขตของกรรมนิยามก็ต่อเนื่องมาจากผลในระดับที่ ๑ และ ๒ นั้นเอง เช่น สภาพจิตใจของบุคคลผู้นั้นเอง คือความสนใจ ความนิยมชมชอบ ความโน้มเอียง แนวทางแสวงสุขหรือระบายนทุกข์กายใจของเขา ซึ่งเป็นผลของกรรมในระดับที่ ๑ จะชักนำให้เขามองสิ่งนั้นเรื่องนั้นในแง่ นั้น นำเขาเข้าไปหาสถานการณ์นั้นๆ ทำการตอบสนองอย่างนั้นๆ จะทำหรือไม่ทำสิ่งนั้นๆ ทำให้เขาดำเนินตามวิถีชีวิตอย่างนั้นๆ ให้ได้พบประสบการณ์ หรือประสบผลอย่างนั้นๆ และให้มีความรู้สึกหรือท่าทีต่อสิ่งที่ประสบอย่างนั้นๆ เป็นต้น เฉพาะอย่างยิ่งทำให้เกิดผลในระดับที่สอง ซึ่งก็ช่วยเสริมผลในระดับที่ ๑ ในการก่อผลระดับที่สามอย่างที่กล่าวมาแล้วนั้นเอง รวมทั้งการที่ว่า เมื่อเขาจะทำการใดๆ เขาจะทำสิ่งนั้นๆ ตามแนวไหน ลักษณะใด ด้วยอาการใด จะทำไปตลอดไหม พบข้อข้องอย่างไรจะยอม อย่างไรจะย่ำต่อไป จะทำสำเร็จหรือไม่ จะหยาบประณีตยิ่งหรือหย่อนอย่างไร ตลอดถึงว่า ตัวเขาจะปรากฏเป็นภาพในความรู้สึกนึกคิดของผู้อื่นอย่างไร อันจะมีผลย้อนกลับมาหาตัวเขาเองอีก ในรูปของความช่วยเหลือ ร่วมมือ หรือขัดแย้ง ปฏิเสธ เป็นต้น อันเป็นส่วนที่บุคลิกภาพของเขาชักนำคนอื่นให้ช่วยพาตัวเขาไปสู่ผลสนองที่น่าพอใจหรือไม่พอใจ ทั้งนี้ มิได้ปฏิเสธองค์ประกอบด้านอื่นๆ โดยเฉพาะปัจจัยแวดล้อมทางสังคม ที่จะมา มีปฏิภนตอบสนองโต้กันและมีอิทธิพลต่อเขาโดยอาศัยกรรมนิยามนี้ เพียงแต่ว่าในที่นี้มุ่งเน้นการมองกรรมนิยามจากด้านในออกมาอย่างเดียวก่อน ส่วนการมองจากด้านนอกเข้าไป จะเห็นในหลักปรโตโฆสะและกัลยาณมิตรที่จะกล่าวข้างหน้า เป็นต้น ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกรรมนิยามตามที่กล่าวมานี้ มิใช่มีประโยชน์เฉพาะในด้านการแก้ไขปรับปรุงตนในการประกอบกรรมของบุคคลเองเท่านั้น แต่มีประโยชน์ในการที่คนอื่นหรือสังคมจะช่วยเหลือบุคคลให้โน้มน้อม

ในไปทางแห่งกุศลกรรมด้วยการจัดสรรอำนาจสภาพแวดล้อมและ
เครื่องชักจูงที่ดึงดูดตามหลักปฏิรูปเทสवासและกัลยาณมิตตตา หรือ
สัปปริสุบัสสยะอีกด้วย

กัลยาณมิตร ความหมายและคุณค่า

กัลยาณมิตตตา (ความมีกัลยาณมิตรคือ มีผู้แนะนำสั่งสอน ที่ปรึกษา เพื่อนที่คบหา และบุคคลผู้แวดล้อมที่ดี, ความรู้จักเลือก เสวนากับบุคคล หรือเข้าร่วมหมู้กับท่านผู้ทรงคุณทรงปัญญาที่มีความสามารถ ซึ่งจะช่วยเหลือ สนับสนุน ชักจูง ชี้ช่องทาง เป็นแบบอย่าง ตลอดจนเป็นเครื่องอุดหนุนเกื้อกูลแก่กัน ให้ดำเนินก้าวหน้าไปด้วยดี ในการศึกษาอบรม การครองชีวิต การประกอบกิจการ และธรรมปฏิบัติ, สิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี)

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์อุทัยอยู่ ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุพนิมิต ฉันทใด ความมีกัลยาณมิตรก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิต แห่งการเกิดขึ้นของอารยอัษฎางคิกมรรค แก่ภิกษุ ฉันทนั้น”

“ความมีกัลยาณมิตร เท่ากับเป็นพรหมจรรย์ (การครองชีวิต ประเสริฐ) ทั้งหมดทีเดียว เพราะว่า ผู้มีกัลยาณมิตรพึงหวังสิ่งนี้ได้ คือ จักเจริญ จักทำให้มากซึ่งอารยอัษฎางคิกมรรค”

“อาศัยเราผู้เป็นกัลยาณมิตร เหล่าสัตว์ผู้มีชาติเป็นธรรมดาก็พ้นจากชาติ ผู้มีชราเป็นธรรมดาก็พ้นจากชรา ผู้มีมรณะเป็นธรรมดาก็พ้นจากมรณะ ผู้มีโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสเป็นธรรมดาก็พ้นจากโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส”

“เราไม่เล็งเห็นองค์ประกอบภายนอกอื่นแม้สักอย่างเดียว ที่มีประโยชน์มากสำหรับภิกษุผู้เป็นเสขะ เหมือนความมีกัลยาณมิตร, ภิกษุผู้มีกัลยาณมิตร ย่อมกำจัดอกุศลได้ และย่อมยังกุศลให้เกิดขึ้น”

“ความมีกัลยาณมิตร ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ยิ่งใหญ่, เพื่อความดำรงมั่น ไม่เสื่อมสูญ ไม่อันตรายแห่งสัตถธรรม” ฯลฯ”

บุพภาคของการศึกษาหรือบุพนิมิตแห่งมัชฌิมาปฏิปทา

สัมมาทิฏฐิ เป็นองค์ประกอบสำคัญของมรรค ในฐานะที่เป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิบัติธรรม หรือเป็นขั้นเริ่มแรกในระบบการศึกษาตามหลักการของพระพุทธศาสนา และเป็นธรรมที่ต้องพัฒนาให้บริสุทธิ์ ชัดเจน เป็นอิสระมากขึ้นตามลำดับ จนกลายเป็นตรัสรู้ในที่สุด ดังกล่าวมาแล้ว ดังนั้นการสร้างเสริมสัมมาทิฏฐิจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง

มีข้อความในพระไตรปิฎก แสดงหลักการสร้างเสริมสัมมาทิฏฐิไว้ดังนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ปัจจัยเพื่อความเกิดขึ้นแห่งสัมมาทิฏฐิ มี ๒ ประการดังนี้ คือ ปรัตโฆสะ และโยนิโสมนสิการ”^๑

๑. ปรัตโฆสะ = เสี่ยงจากผู้อื่น การกระตุ้นหรือชักจูงจากภายนอก เช่น การสั่งสอน แนะนำการถ่ายทอด การโฆษณา คำบอกเล่า ข่าวสาร ข้อเขียน คำชี้แจง อธิบาย การเรียนรู้จากผู้อื่น ในที่นี้หมายถึงเอาเฉพาะส่วนที่ดีงามถูกต้องเฉพาะอย่างยิ่งการรับฟังธรรมความรู้ หรือคำแนะนำจากบุคคลที่เป็นกัลยาณมิตร (hearing or learning from others; inducement by others)

ข้อแรกนี้เป็นองค์ประกอบฝ่ายภายนอก ได้แก่ปัจจัยทางสังคม อาจเรียกง่าย ๆ ว่า วิธีการแห่งศรัทธา

๒. โยนิโสมนสิการ = การทำในใจโดยแยบคาย = การใช้ความคิดถูกวิธี ความรู้จักคิด คิดเป็น หรือคิดอย่างมีระเบียบ หมายถึง การรู้จักมอง รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลาย โดยมองตามที่ตั้งนั้น ๆ มั่นเป็นของมัน และโดยวิธีคิดหาเหตุผล สืบค้นถึงต้นเค้า สืบสาวให้ตลอดสาย แยกแยะสิ่งนั้น ๆ หรือปัญหานั้น ๆ ออกให้เห็นตามสภาวะ และตามความสัมพันธ์สืบทอดแห่งเหตุปัจจัย โดยไม่เอาความรู้สึกด้วยต้นหาอุปาทานของตนเข้าจับ (analytical reflection; reasoned or systematic attention)

ข้อสองนี้ เป็นองค์ประกอบฝ่ายภายใน ได้แก่ปัจจัยภายใน
ตัวบุคคล อาจเรียกง่าย ๆ ว่า วิธีการแห่งปัญญา

มีพุทธพจน์แสดงปัจจัยทั้งสองนี้ในภาคปฏิบัติของการฝึกอบรม
เน้นถึงความสำคัญ อย่างควบคู่กันดังนี้

๑. “สำหรับภิกษุผู้ยังต้องศึกษา...เรามองไม่เห็นองค์ประกอบ
ภายนอกอื่นใดมีประโยชน์มากเท่าความมีกัลยาณมิตรเลย”

๒. “สำหรับภิกษุผู้ยังต้องศึกษา...เรามองไม่เห็นองค์ประกอบ
ภายในอื่นใดมีประโยชน์มากเท่าโยนิโสมนสิการเลย”^๑

ปัจจัยทั้งสองอย่างนี้ย่อมสนับสนุนซึ่งกันและกัน สำหรับคน
สามัญซึ่งมีปัญหาไม่แก้กล้าย่อมต้องอาศัยการแนะนำชักจูงจากผู้อื่น
และคล้อยไปตามคำแนะนำชักจูงที่ฉลาดได้ง่าย แต่ก็จะต้องฝึกหัด
ให้สามารถใช้ความคิดอย่างถูกวิธีด้วยตนเองได้ด้วย จึงจะก้าวหน้า
ไปถึงที่สุดได้ ส่วนคนที่มีความรู้จักใช้โยนิโสมนสิการ
ได้ดีกว่า แต่กระนั้นก็อาจต้องอาศัยคำแนะนำที่ถูกต้องเป็นเครื่อง
นำทางในเบื้องต้น และเป็นเครื่องช่วยส่งเสริมให้ก้าวหน้าไปได้
รวดเร็วยิ่งขึ้นในระหว่างการศึกษา

การสร้างเสริมสัมมาทิฐิด้วยปัจจัยอย่างนี้ ๑ (ปรโตโฆสะ) ก็คือ
วิธีการที่เริ่มต้นด้วยศรัทธา และอาศัยศรัทธาเป็นสำคัญ เมื่อนำมา
ใช้ปฏิบัติในระบบการศึกษาอบรม จึงต้องพิจารณาที่จะให้ได้รับการ
แนะนำชักจูงสั่งสอนอบรมที่ได้ผลดีที่สุด คือ ต้องมีผู้สั่งสอนอบรมที่
เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติมีความสามารถ และใช้วิธีการอบรมสั่งสอน
ที่ได้ผล ดังนั้น ในระบบการศึกษาอบรม จึงจำกัดให้ได้ปรโตโฆสะ
ที่มุ่งหมายด้วยหลักที่เรียกว่า กัลยาณมิตรตตา หรือการมีกัลยาณมิตร
ส่วนปัจจัยอย่างนี้ ๒ (โยนิโสมนสิการ) เป็นตัวหลักการใช้ปัญญา ซึ่ง
จะต้องพิจารณาว่าควรใช้ความคิดให้ถูกต้องอย่างไร เมื่อนำปัจจัย
ทั้งสองมาประกอบกัน นับว่ากัลยาณมิตรตตา เป็นองค์ประกอบ
ภายนอก และโยนิโสมนสิการเป็นองค์ประกอบภายใน ถ้าตรงข้าม
จากนี้คือ ได้ผู้ไม่เป็นกัลยาณมิตร ทำให้ประสบปรโตโฆสะที่ผิดพลาด

และใช้ความคิดผิดวิธีเป็นอโยนิโสมนสิการ ก็จะได้รับผลตรงข้าม คือเป็นมิจฉาทิฐิไปได้

ปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ ๒ ประการนี้ มีหลักการบางอย่างที่ควรทราบ ดังต่อไปนี้

๑. พรโตโฆสะ - กัลยาณมิตร

วิธีการแห่งศรัทธา

พรโตโฆสะ หรือเสียงจากผู้อื่น ที่จะให้เกิดสัมมาทิฐิได้ ก็คือเสียงที่ดั่งาม เสียงที่ถูกต้อง เสียงที่บอกกล่าวชี้แจงความจริง มีเหตุผล เป็นประโยชน์ เฉพาะอย่างยิ่งที่เกิดจากความรัก ความปรารถนาดี เสียงดั่งามถูกต้องเช่นนี้ เกิดจากแหล่งที่ดี คือคนดี คนมีปัญญา คนมีคุณธรรม คนเช่นนี้ทางธรรมเรียกว่า สัตบุรุษ^๕ บ้าง บัณฑิตบ้าง ถ้าคนดีคือสัตบุรุษ หรือบัณฑิตนี้ ไปทำหน้าที่ช่วยเหลือแนะนำสั่งสอน ชักนำสัมมาทิฐิให้แก่ผู้อื่น ก็เรียกว่าเขาทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร แต่บุคคลผู้แสวงสัมมาทิฐิไม่จำเป็นต้องรอให้สัตบุรุษหรือบัณฑิตมาหาตนตรงข้าม เขาย่อมกระตือรือร้นที่จะไปหา ไปปรึกษาไปสดับฟัง ไปขอคำแนะนำชี้แจงสั่งสอน เข้าร่วมหมู่อยู่ใกล้ ตลอดจนศึกษาแบบอย่างแนวทางจากบัณฑิตหรือสัตบุรุษนั่นเอง การกระทำของเขาอย่างนี้เรียกว่า การเสวนาสัตบุรุษ หรือคบหากคนดี^๖ แต่ไม่ว่าสัตบุรุษจะมาทำหน้าที่ให้ หรือบุคคลนั้นจะไปคบหาสัตบุรุษเองก็ตาม ในเมื่อมีการยอมรับหรืออิทธิพลต่อกันเกิดขึ้นแล้ว ก็เรียกว่าเรามี กัลยาณมิตร และเรียกวาระนี้ว่า กัลยาณมิตรตา แปลว่า ความมี กัลยาณมิตร

กัลยาณมิตรมิได้หมายถึงเพื่อนที่ดีอย่างในความหมายสามัญเท่านั้น แต่หมายถึงบุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่จะสั่งสอนแนะนำ ชี้แจง ชักจูง ช่วยบอกช่องทาง หรือเป็นตัวอย่างให้ผู้อื่นดำเนินไปในมรรคาแห่งการฝึกฝนอบรมอย่างถูกต้อง ในคัมภีร์วิสุทธิมัคค์ ท่านยกตัวอย่างเช่น พระพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก ครูอาจารย์ และท่านผู้เป็นพหูสูตทรงปัญญา สามารถสั่งสอนแนะนำ

เป็นที่ปรึกษาได้ แม้จะอ่อนวัยกว่า”

ในกระบวนการพัฒนาปัญญา ความมีกัลยาณมิตรนี้จัดว่าเป็นระดับความเจริญปัญญาในขั้นศรัทธา ส่วนในระบบการศึกษาอบรม ความมีกัลยาณมิตรควรมีความหมายครอบคลุมทั้งตัวบุคคลผู้อบรม สักสอนเช่น พ่อแม่ ครู อาจารย์ เป็นต้น ทั้งคุณสมบัติของผู้สอน ทั้ง หลักการ วิธีการ อุปกรณ์ อุบายต่าง ๆ ในการสอน และการจัดดำเนินการต่าง ๆ ทุกอย่างที่มีหน้าที่ให้การศึกษาจะพึงจัดทำเพื่อให้การศึกษามีผลดี ตลอดจนหนังสือ สื่อมวลชน บุคคลตัวอย่าง เช่น มหาบุรุษ หรือผู้ประสบความสำเร็จโดยธรรม และ สิ่งแวดล้อมทางสังคมทั้งหลายที่ดั่งาม เป็นประโยชน์ เท่าที่จะเป็นองค์ประกอบภายนอกในกระบวนการพัฒนาปัญญานั้นได้

ความสำคัญของการมีกัลยาณมิตร

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์อุทัยอยู่ ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมา ก่อนเป็นบุพนิมิต ฉนใด ความมีกัลยาณมิตรก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิต แห่งการเกิดขึ้นของอริยอัษฎางคิกมรรค แก่ภิกษุฉนนั้น ภิกษุผู้มีกัลยาณมิตร พึงหวังสิ่งนี้ได้ คือ จักเจริญ จักทำให้มาก ซึ่งอริยอัษฎางคิกมรรค”^๓

“ดูกรอานนท์ ความมีกัลยาณมิตร...เท่ากับเป็นพรหมจรรย์ทั้งหมดทีเดียว เพราะว่าผู้มีกัลยาณมิตร พึงหวังสิ่งนี้ได้ คือ เขาจักเจริญ จักทำให้มากซึ่งอริยอัษฎางคิกมรรค”

“อาศัยเราผู้เป็นกัลยาณมิตร เหล่าสัตว์ผู้มีชาติเป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากชาติ ผู้มีชราเป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากชรา ผู้มีมรณะเป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากมรณะ ผู้มีโสกะ ปรีทเวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสเป็นธรรมดา ย่อมพ้นจาก โสกะ ปรีทเวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส”^๔

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์อุทัยอยู่ ย่อมมีแสงเงินแสงทอง เป็นบุพนิมิตมาก่อนฉนใด ความมีกัลยาณมิตร ก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิต แห่งการเกิดขึ้นของโพชฌงค์ ๗ แก่ภิกษุฉนนั้น ภิกษุผู้มี

กัลยาณมิตร พึงหวังสิ่งนี้ได้ คือ จักเจริญ จักทำให้มากซึ่งโพชนงค์ ๗”^๒

“เราไม่เล็งเห็นธรรมอื่นแม้สักอย่างหนึ่งที่เป็นเหตุให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือให้อกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว เสื่อมไป เหมือนความมีกัลยาณมิตรเลย เมื่อบุคคลมีกัลยาณมิตร กุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น และอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเสื่อมไป”^๓

“เราไม่เล็งเห็นธรรมอื่นแม้สักอย่าง หนึ่งที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ยิ่งใหญ่...ที่เป็นไปเพื่อความดำรงมั่นไม่เสื่อมสูญ ไม่อันตรายแห่งสัตว์ธรรม^๔ เหมือนความมี กัลยาณมิตรเลย”

“โดยกำหนดว่าเป็นองค์ประกอบภายนอก เราไม่เล็งเห็นองค์ประกอบอื่นแม้สักข้อหนึ่งที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ยิ่งใหญ่เหมือนความมีกัลยาณมิตรเลย”^๕

“สำหรับภิกษุผู้เป็นเสขะ ยังไม่บรรลุนิพพาน ปราศจากความเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม เราไม่เล็งเห็นองค์ประกอบภายนอกอย่างอื่นแม้สักอย่างหนึ่ง ที่มีประโยชน์มากเหมือนความมีกัลยาณมิตรเลย ภิกษุผู้มีกัลยาณมิตร ย่อมกำจัดอกุศลได้ และย่อมบำเพ็ญกุศลให้เกิดขึ้น”^๖

“ภิกษุผู้มีกัลยาณมิตร พึงหวังสิ่งนี้ได้ คือ

๑. จักเป็นผู้มีศีล สำรวมระวังในปาติโมกข์ สมบูรณ์ด้วยอาจาระและโคจร ฯลฯ

๒. จักเป็นผู้ (มีโอกาสดำเนินได้ฟัง ได้ร่วมสนทนาอย่างสะดวกสบาย) ตามความปรารถนา ในเรื่องต่าง ๆ ที่ขัดเกลาอุปนิสัย ขำระจิตใจให้ปลอดโปร่ง คือ เรื่องความมักน้อย ฯลฯ เรื่องการบำเพ็ญเพียร เรื่องศีล เรื่องสมาธิ เรื่องปัญญา เรื่องวิมุตติ เรื่องวิมุตติญาณทัสสนะ

๓. จักเป็นผู้ตั้งหน้าทำความเพียร เพื่อกำจัดอกุศลธรรม และเพื่อบำเพ็ญกุศลธรรมให้เพียบพร้อม จักเป็นผู้แข็งขัน บากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรม

๔. จักเป็นผู้มีปัญหา ประกอบด้วยปัญญาที่เป็นอริยะ หยั่งรู้ถึงความเกิดดับ ชำแรก กิเลส นำไปสู่ความสูญสิ้นแห่งทุกข์”^๗

บาลีที่ยกมาอ้างนี้ เน้นความสำคัญของความมีกัลยาณมิตร สำหรับพระภิกษุ เพราะเป็นพุทธพจน์ที่ตรัสแก่พระภิกษุ ส่วนในด้าน คำสอนสำหรับคนทั่วไป โดยเฉพาะชาวบ้าน ยังมีหลักธรรมและ พุทธภาษิตที่ย้ำถึงความสำคัญของการคบหา และการเสวนาคณดี เพิ่มจากนี้อีกมากมาย เช่น ความมีกัลยาณมิตรเป็นข้อธรรมอย่างหนึ่ง ที่เป็นไปเพื่อบรรลุมรรคมีกัถะ(ประโยชน์โลกนี้)^๓ การคบคนชั่วเป็น อบายมุข^๓ การคบมิตรและปฏิบัติถูกต้องต่อมิตรเป็นหลักอย่างหนึ่งในคำสอนเรื่องทิส ๖๔ การรู้จักเลือกคบคนตามหลักมิตรแท้มิตร เทียม^๕ การเสวนาสัตบุรุษ เป็นข้อธรรมหนึ่งในจักร ๔๖ เป็นข้อธรรม หนึ่งในวุฒิธรรม ๔๗ และในโศดาปัตตติยังคะ ๔๘ ความมีกัลยาณ มิตรเป็นข้อธรรมหนึ่งในนาถกรณธรรม หรือธรรมที่ทำให้คนพึงตนได้ ๑๐ ประการ^๔ ในชาตคซึ่งเป็นคำสอนสำหรับคนทุกชั้นทุกประเภทโดย เฉพาะชาวบ้าน ก็มีเรื่องราวและสุภาษิตแนะนำเกี่ยวกับการคบหา หรือการเสวนาเป็นจำนวนมาก^๖ นอกจากนั้น ยังมีธรรมภาษิตเกี่ยว กับเรื่องนี้กระจายอยู่ทั่ว ๆ ไปในพระสุตตันตปิฎก ขอยกมาดูเป็น ตัวอย่าง

“การไม่คบคนพาล การคบบัณฑิต และการบูชาคนควรบูชา นี้ เป็นอุดมมงคล”^๗

“คบคนเช่นใด ก็เป็นเช่นคนนั้น”^๘

“ผู้ใด แม้มิได้ทำความชั่ว แต่เกลือกกัลลัวกับผู้ทำบาป, ผู้นั้นย่อม พลอยถูกระวางในกรรมชั่ว และเสื่อมเสียชื่อเสียงยิ่ง ๆ ขึ้น”^๙

“ผู้คบคนเลว ย่อมพลอยเลวลง”^{๑๐}

“ผู้ใดห่อปลาเน่าด้วยใบคา ใบคาย่อมเหม็นกลิ่นปลาคละคลุ้ง, การเกลือกกัลลัวคนพาล ย่อมมีผลอย่างนั้น”^{๑๑}

“ผู้ใดห่อกฤษณาด้วยใบไม้ ใบไม้้นั้นย่อมพลอยมีกลิ่นหอมฟุ้ง, การเสวนานักปราชญ์ย่อมมีผลอย่างนั้น”^{๑๒}

“ปราชญ์ย่อมแนะนำสิ่งที่ควรแนะนำ ไม่ชวนทำสิ่งไม่เป็น เรื่อง”^{๑๓}

“ฟังมองเห็นคนมีปัญญา ที่ชอบชี้โทษ พูดจาข่มขี้ เสมือนเป็น
ผู้บอกขุมทรัพย์ คนเช่นนั้นเป็นบัณฑิตควรคบได้, คบคนเช่นนั้น มี
แต่ดีขึ้น ไม่เลวลง”^๙

“ฟังแนะนำตักเตือนเถิด ฟังพร้าสอนเถิด ฟังห้ามปรามจากความ
ชั่วเถิด, คนที่ทำเช่นนั้นย่อมเป็นที่รักของสัตว์บุรุษ ไม่เป็นที่รัก
ของอสัตบุรุษ”^{๑๐}

“ธีรชน อยู่ร่วมด้วยเป็นสุข เหมือนสมาคมแห่งญาติ”^{๑๑}

“เดินร่วมกัน ๗ ก้าว ก็นับว่าเป็นมิตร, เดินร่วมกัน ๑๒ ก้าว ก็
นับว่าเป็นสหาย, อยู่ร่วมกันสักเดือนหนึ่งหรือครึ่งเดือน ก็นับว่าเป็น
ญาติ, ถ้านานกว่านั้นไป ก็เหมือนเป็นตัวเอง”^{๑๒}

“มีญาติพวกพ้องมาก ย่อมเป็นการดี เหมือนหมู่มากหลาย
ในกลางป่า, ต้นไม้ที่ขึ้นอยู่โดดเดี่ยว ถึงจะงอกงามใหญ่โตเท่าใด ลม
ก็พัดให้โค่นลงได้”^{๑๓}

“ถ้าได้สหายผู้มีปัญญาปกครองตน ฟังพอใจมีสติเที่ยวไปกับ
เขา, ถ้าไม่ได้สหายที่มีปัญญาปกครองตนฟังเที่ยวไปคนเดียว และ
ไม่ฟังทำความชั่ว”^{๑๔}

“ควรคบมิตรที่เป็นพหูสูต ผู้ทรงธรรม ผู้โอฬารด้วยความดี มี
ปฏิภาณ, ครั้นรู้จักประโยชน์ที่มุ่งหมายกำจัดความสงสัยได้แล้ว จึง
ควรเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรด”^{๑๕}

“การฟังธรรมตามกาล...การสนทนาธรรมตามกาล นี้เป็นอุดม
มงคล”^{๑๖}

“คนขึ้นแพน้อยไปไหนหาสมุทร ฟังจมเสีย จันใด แม้แต่สาธุชน
อาศัยคนเกียจคร้าน ก็ยอมจมลงได้ จันนั้น, เพราะฉะนั้น ควรเว้น
ห่างคนเกียจคร้าน มีความเพียรทราวมอย่างนั้นเสีย ฟังอยู่ร่วมกับ
เหล่าบัณฑิตผู้สั่งดี ผู้เป็นอารยะ ผู้มีใจเด็ดเดี่ยว เฟงพิณิจ ผู้เร่ง
ระดมความเพียรเป็นนิตย์”^{๑๗}

สุภาสิตทำงานองนี้ แม้ไม่ต้องยกมาแสดงมาก ก็พอให้ข้อสังเกต
เชิงเปรียบเทียบได้ว่า พุทธพจน์เกี่ยวกับการเสวนาที่ตรัสแก่พระภิกษุ

โดยมากมีจุดหมายมุ่งตรงต่อปรมาตม์ และประสงค์จะเสริมสร้างสัมมาทิฐิในแนวที่จะเป็นโลกุตระอย่างเด่นชัด ส่วนที่แสดงสำหรับคนทั่วไปหรือชาวบ้าน เน้นประโยชน์ในขั้นทิฐิธัมมิมักัดตะเชื่อมกับสัมปรายิกัดตะ มุ่งการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชีวิตประจำวัน กลมกลืนไปกับการชักจูงสัมมาทิฐิในระดับโลกีย์ คือ ความเชื่อกรรม ความสำนึกรับผิดชอบเกี่ยวกับความดี ความชั่ว ยังไม่เน้นสัมมาทิฐิแนวที่จะเป็นโลกุตระ คือการมองโลกและชีวิตตามสภาวะ เป็นทำนองปล่อยให้แฝงอยู่และสอนสอดแทรกไปตามโอกาส^๕ อย่างที่เรียกว่าค่อย ๆ ฟูพื้นฐานจิตใจให้พร้อมขึ้นไปเรื่อย ๆ เพราะคนทั่วไปมีหลายระดับ

คุณสมบัติของกัลยาณมิตร

คนดี ว่าโดยลักษณะเฉพาะตัวของเขา ที่เรียกว่าเป็นสัตบุรุษ หรือบัณฑิต มีคุณสมบัติบางอย่างที่ควรทราบดังนี้

สัตบุรุษ คือคนดี หรือคนที่แท้ มีธรรมของสัตบุรุษ เรียกว่า สัปปริสธรรม ๗ ประการดังนี้^๖

๑. ธัมมัญญตา รู้หลักและรู้จักเหตุ คือรู้หลักความจริงของธรรมชาติ รู้หลักการ กฎเกณฑ์แบบแผน หน้าที่ ซึ่งจะเป็เหตุให้กระทำการได้สำเร็จผลตามความมุ่งหมาย เช่น ภิกษุรู้ว่าหลักธรรมที่ตนจะต้องศึกษาและปฏิบัติคืออะไร มีอะไรบ้าง

๒. อุตตัญญตา รู้ความมุ่งหมายและรู้จักผล คือรู้ความหมายและความมุ่งหมายของหลักธรรมหรือหลักการ กฎเกณฑ์ หน้าที่ รู้ผลที่ประสงค์ของกิจที่จะกระทำ เช่น ภิกษุรู้ว่าธรรมที่ตนศึกษาและปฏิบัตินั้น ๆ มีความหมายและความมุ่งหมายอย่างไร ตลอดจนรู้จักประโยชน์ที่เป็นจุดหมายหรือสาระของชีวิต

๓. อุตตัญญตา รู้จักตน คือรู้ฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความถนัด ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ของตนตามเป็นจริง เพื่อประพฤติปฏิบัติได้เหมาะสมและให้เกิดผลดี เช่นภิกษุรู้ว่าตนมี

ศรัทธา ศील สุตะ จาคะ ปัญญาและปฏิภาณแค่นั้น

๔. มัตตัญญูตา รู้จักประมาณ คือรู้จักความพอเหมาะพอดี เช่น รู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร ในการใช้จ่ายทรัพย์ ภิกษุรู้จักประมาณในการรับปัจจัย ๔ เป็นต้น

๕. กาลัญญูตา รู้จักกาล เช่น รู้ว่าเวลาไหน ควรทำอะไร รู้จักเวลาเรียน เวลาทำงาน เวลาพักผ่อน เป็นต้น

๖. ปริสัจญูตา รู้จักชุมชน คือรู้จักถิ่น รู้จักที่ชุมนุม และชุมชน รู้จักมารยาท ระเบียนวินัย ขนบธรรมเนียมประเพณี และข้อควรรู้ ควรปฏิบัติอื่น ๆ ต่อชุมชนนั้น ๆ

๗. ปุคคลัญญูตา รู้จักบุคคล คือรู้ความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยอริยาไศย ความสามารถและคุณธรรมเป็นต้น เพื่อปฏิบัติต่อผู้นั้นโดยถูกต้อง เช่นว่า ควรจะคบหรือไม่ จะเกี่ยวข้อง จะใช้ จะยกย่อง จะตำหนิ หรือจะแนะนำสั่งสอนอย่างไร จึงจะได้ผลดี เป็นต้น

บัณฑิต คือ คนฉลาด หรือคนที่ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา มีคุณสมบัติที่ท่านแสดงไว้หลายแบบหลายอย่าง เช่น ในพุทธพจน์ต่อไปนี้

“ภิกษุทั้งหลาย คนพาลมีกรรมเป็นเครื่องกำหนด บัณฑิตมีกรรมเป็นเครื่องกำหนด, ต่างก็ปรากฏแจ่มชัดด้วยความประพฤติของตน, ๑ ผู้ประกอบด้วยธรรม ๓ ประการ พึงทราบว่าเป็นพาล คือ ด้วยกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต..., ผู้ประกอบด้วยธรรม ๓ ประการ พึงทราบว่าเป็นบัณฑิต คือ ด้วยกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต...”^๒

“ภิกษุทั้งหลาย ลักษณะของบัณฑิต เครื่องหมายของบัณฑิต แนวความประพฤติของบัณฑิตมี ๒ ประการดังนี้ กล่าวคือ บัณฑิตเป็นผู้มีปกติคิดความคิดดี มีปกติพูดถ้อยคำดี มีปกติทำการดี”^๓

“ภิกษุทั้งหลาย ผู้ประกอบด้วยธรรม ๓ ประการ พึงทราบว่าเป็นบัณฑิต กล่าวคือ ตั้งปัญหาโดยแยบคาย แก้ปัญหาโดยแยบคาย และเมื่อคนอื่นแก้ปัญหาได้แยบคาย ด้วยถ้อยคำกลมกล่อม สละสลวย ได้เหตุได้ผล ก็อนุโมทนา”^๔

“ภิกษุทั้งหลาย คนพาลมี ๒ ดังนี้ กล่าวคือ ผู้แบกภาระที่ไม่มาถึง ๑ ผู้ไม่แบกภาระที่ไปถึง ๑.

“บัณฑิตมี ๒ ดังนี้ กล่าวคือ ผู้แบกภาระที่ไปถึง ๑ ผู้ไม่แบกภาระที่ไม่มาถึง ๑...”^๑

“ภิกษุพาลปรารถนาคำสรรเสริญที่ไม่เป็นจริง ความเด่นออกหน้าในหมู่ภิกษุ ความเป็นใหญ่ในอาวาสทั้งหลาย และการบูชาในตระกูลคนอื่น, (เขาคิดว่า) ขอให้คนทั้งหลายทั้งพวกศฤงฆ์และบรรพชิตจงสำคัญว่าสิ่งที่ทำสำเร็จแล้วก็เพราะอาศัยเราคนเดียว ขอให้ทั้งสองพวกนั้นจงอยู่ในอำนาจของเราเท่านั้น ในกิจน้อยใหญ่ไม่ว่าอย่างใด ๆ คนพาลมีความดำริดังนี้ ความริษยาและมานะ (ความถือตัว) จึงมีแต่พอกพูน”^๒

“สัตบุรุษทั้งหลายไปไม่ติดทุกสถาน, สัตบุรุษไม่ปราศรัยเพราะอยากได้กาม, บัณฑิตถูกสุขหรือทุกข์ก็ตามกระทบเข้า ย่อมไม่แสดงอาการขึ้น ๆ ลง ๆ

“บัณฑิตไม่ทำชั่วเพราะเหตุแห่งตน หรือเพราะเหตุแห่งบุคคลอื่น, ไม่พึงปรารถนา บุตร ทรัพย์ รัฐ ความสำเร็จแก่ตน โดยไม่ชอบธรรม, บัณฑิตนั้น พึ่งเป็นผู้มีศีล มีปัญญา ประกอบด้วยธรรม”^๓

“ผู้ใด เขาสักการะก็ตาม ไม่สักการะก็ตาม ย่อมมีสมาธิไม่หวั่นไหว เป็นอยู่ด้วยความไม่ประมาท, ผู้นั้นซึ่งมีปกติเพ่งพินิจ ทำความเพียรตลอดเวลา เห็นแจ้งด้วยความเข้าใจอันสุขุม ยินดีในความสิ้นอุปาทาน ท่านเรียกว่าสัตบุรุษ”^๔

“คนไข่น้ำย่อมไข่น้ำไป ช่างศรย่อมดัดลูกศร ช่างถากย่อมถากไม้ บัณฑิตทั้งหลายย่อมฝึกตน”^๕

“หงส์ก็ดี นกกระเรียนก็ดี นกยูงก็ดี ช้างก็ดี เนื้อฟานทั้งหลายก็ดี ย่อมกลัวราชสีห์ทั้งนั้น จะวัดที่ร่างกายไม่ได้ ฉันทในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ถึงแม้เป็นเด็ก ถ้ามีปัญหา ก็นับว่าผู้ใหญ่ แต่ถ้าโง่ ถึงร่างกายจะใหญ่โต ก็หาเป็นผู้ใหญ่ไม่”^๖

“คนมีสุตะน้อยนี้ ย่อมแก่ไปเหมือนโคถึก เนื้อของเขาย่อมเจริญ

แต่ปัญญาหาเจริญไม่”^{๑๑}

“คนจะชื่อว่าเป็นผู้ใหญ่ เพียงเพราะมีผมหนอกก็หาไม่ ถึงวัยของเขาจะหง่อม ก็เรียกว่าแก่เปล่า, ส่วนผู้ใดมีสติจะมีธรรม มือหิงสา มีความบังคับควบคุมตน มีความฝึกตน ผู้นั้นแลเป็นปราชญ์ สลัดมลทินได้แล้ว เรียกได้ว่า เป็นผู้ใหญ่”^{๑๒}

“ห้วงน้ำน้อยไหลต้งสนั่น ห้วงน้ำใหญ่ไหลนิ่งสงบ, สิ่งใดพร่องสิ่งนั้นดั่ง สิ่งใดเต็ม สิ่งนั้นเสียบ, คนพาลเหมือนหม้อมีน้ำครึ่งเดียว บัณฑิตเหมือนห้วงน้ำที่เต็ม”^{๑๓}

“ผู้ใดเป็นพาล รู้ตัวว่าเป็นพาล ก็ยังนับว่าเป็นบัณฑิตได้บ้าง, ส่วนผู้ใดเป็นพาล สำคัญตนว่าเป็นบัณฑิต ผู้นั้นแล เรียกว่าเป็นพาลแท้ ๆ”^{๑๔}

“สัตบุรุษไม่มีในชุมนุมใดชุมนุมนั้นไม่ชื่อว่าสภาก, ผู้ใดไม่พูดเป็นธรรม ผู้นั้นไม่ใช่สัตบุรุษ, ละระคะ โทสะ โมหะแล้วพูดเป็นธรรม จึงจะเป็นสัตบุรุษ”^{๑๕}

“ผู้ใดเป็นธีรชน เป็นคนกตัญญูกตเวที คบหากัลยาณมิตร มีความภักดีมั่น กระทำกิจเพื่อผู้ตกทุกข์ด้วยตั้งใจจริง คนอย่างนั้น ท่านเรียกว่าสัตบุรุษ”^{๑๖}

“ภิกษุทั้งหลาย มีฐานะอยู่ ๔ ประการดังนี้ กล่าวคือ

๑. ฐานะซึ่งไม่น่าชอบใจที่จะทำ ทั้งเมื่อเข้าก็เป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์ ก็มี

๒. ฐานะซึ่งไม่น่าชอบใจที่จะทำ แต่เมื่อทำเข้าย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ ก็มี

๓. ฐานะซึ่งน่าชอบใจที่จะทำแต่เมื่อทำเข้าย่อมเป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์ ก็มี

๔. ฐานะซึ่งน่าชอบใจที่จะทำ ทั้งเมื่อทำเข้าก็เป็นไปเพื่อประโยชน์ ก็มี

บรรดาฐานะเหล่านั้น ฐานะซึ่งไม่น่าชอบใจที่จะทำ ทั้งเมื่อทำเข้า ก็เป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์, ฐานะนี้เห็นได้ว่าไม่พึงกระทำ โดย

สถาน ๒ คือ ไม่พึงกระทำด้วยเป็นฐานะซึ่งไม่น่าชอบใจที่จะทำ และไม่พึงกระทำด้วยเมื่อทำเข้าก็จะเป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์

ฐานะซึ่งไม่น่าชอบใจที่จะทำ แต่เมื่อทำเข้าย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์, ในฐานะนี้พึงทราบคนพาลและบัณฑิตได้ ที่เรียวแรงความเพียรความบากบั่นของคน กล่าวคือ คนพาลย่อมไม่พิจารณาเห็นว่า “ฐานะนี้ไม่น่าชอบใจที่จะทำก็จริง แต่กระนั้นเมื่อทำก็จะเป็นไปเพื่อประโยชน์” (ดังนั้น) เขาก็จึงไม่กระทำฐานะนั้น, เมื่อเขาไม่กระทำฐานะนั้น ก็เป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์; ส่วนบัณฑิตย่อมพิจารณาเห็นดังนั้นว่า “ฐานะนี้ไม่น่าชอบใจที่จะทำก็จริง แต่กระนั้นเมื่อทำเข้า ก็จะเป็นไปเพื่อประโยชน์” เขาก็จึงกระทำฐานะนั้น, เมื่อเขากระทำฐานะนั้น ก็เป็นไปเพื่อประโยชน์

ฐานะซึ่งน่าชอบใจที่จะทำ แต่เมื่อทำเข้าย่อมเป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์, แม้ในฐานะนี้ ก็พึงทราบคนพาลและบัณฑิตได้ ที่เรียวแรงความเพียร ความบากบั่นของคน กล่าวคือ คนพาลย่อมไม่พิจารณาเห็นว่า “ฐานะนี้น่าชอบใจที่จะทำก็จริง แต่เมื่อทำเข้าจะเป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์” (ดังนั้น) เขาก็จึงกระทำฐานะนั้น, เมื่อเขากระทำฐานะนั้น ก็เป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์; ส่วนบัณฑิตย่อมพิจารณาเห็นดังนั้นว่า “ฐานะนี้น่าชอบใจที่จะทำก็จริง แต่กระนั้นเมื่อทำเข้าก็จะเป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์” เขาก็จึงไม่กระทำฐานะนั้น, เมื่อเขาไม่กระทำฐานะนั้น ก็เป็นไปเพื่อประโยชน์

ฐานะซึ่งน่าชอบใจที่จะทำ ทั้งเมื่อทำเข้าก็เป็นไปเพื่อประโยชน์, ฐานะนี้เห็นได้ว่า ควรกระทำทั้งสองสถาน คือ ควรกระทำด้วยเป็นฐานะซึ่งน่าชอบใจที่จะทำ และควรกระทำด้วย เมื่อกระทำเข้าก็จะเป็นไปเพื่อประโยชน์...”^๑

“คนที่เรียกว่าเป็นปราชญ์ เป็นบัณฑิต ก็เพราะบรรลุประโยชน์ที่มุ่งหมาย (ทั้งสองประการคือ ทิฐุธรรมมีกัตถะ และสัมปราชัยกัตถะ)”^๒

“ผู้ใดเจริญด้วยศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญา, ผู้เช่นนั้นเป็นสัตบุรุษ มีวิจารณ์ญาณ ย่อมถือเอาสาระในโลกนี้ไว้แก่ตนได้”^๓

“ภิกษุทั้งหลาย อาศัยสัตบุรุษแล้ว พึงหวังอานิสงส์ ๔ ประการได้ กล่าวคือ จะเจริญด้วยศีลอย่างอริยะ จะเจริญด้วยสมาธิอย่างอริยะ จะเจริญด้วยปัญญาอย่างอริยะ จะเจริญด้วยวิมุติอย่างอริยะ”^๔

“ดูกรภิกษุ บุคคลผู้เป็นบัณฑิตมีปัญญามาก ในโลกนี้ ย่อมไม่คิดการเพื่อเบียดเบียนตน ย่อมไม่คิดการเพื่อเบียดเบียนผู้อื่น ย่อมไม่คิดการเพื่อเบียดเบียนทั้งสองฝ่าย, เมื่อจะคิด ย่อมคิดแต่การอันเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่ตน คิดการอันเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่ผู้อื่น คิดการอันเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่ทั้งสองฝ่าย คิดการอันเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่ชาวโลกทั้งหมดทีเดียว, อย่างนี้แลจึงจะชื่อว่า เป็นบัณฑิต มีปัญญามาก”^๕

“ภิกษุทั้งหลาย สัตบุรุษเกิดมาในตระกูล ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข แก่ชนจำนวนมาก (คือ) ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข แก่มารดาบิดา...แก่บุตรภรรยา...แก่คนรับใช้กรรมกรและคนงาน...แก่หมู่มิตรและเพื่อนร่วมงาน...แก่บรรพชนผู้ล่วงลับ...แก่พระราชา...แก่เหล่าเทวดา...แก่สมณะซีพราหมณ์ เปรียบเหมือนมหาเมฆ ช่วยให้อ่าวกล้า เจริญงอกงาม เป็นไปเพื่อประโยชน์เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข แก่ชนจำนวนมาก”^๖

คนดี มีปัญญา ที่เรียกว่าบัณฑิต หรือสัตบุรุษนี้ เมื่อใครไปเสวนาคบหา หรือเมื่อเขาเองทำหน้าที่เผยแพร่ความรู้ หรือความดีงามแก่ผู้อื่น ชักจูงให้ผู้อื่นมีความรู้ความเห็นถูกต้อง หรือให้มีศรัทธาที่จะถือตามอย่างตนอย่างใดอย่างหนึ่ง จะโดยการสั่งสอน การแนะนำ หรือกระจายความรู้ความเข้าใจนั้นออกไปทางหนึ่งทางใดก็ตาม ด้วยความปรารถนาดี ด้วยความเมตตากรุณา ก่อให้เกิดสัมมาทิฐิ และการประพฤติปฏิบัติชอบขึ้น ก็เรียกว่า เป็น**กัลยาณมิตร**

กัลยาณมิตร ในแง่ที่เป็นผู้ซึ่งคนอื่นควรเข้าไปคบหาเสวนา นอกจากจะกำหนดด้วยคุณสมบัติต่าง ๆ เท่าที่ได้กล่าวมาแล้ว อาจ

พิจารณาจากคุณธรรมหลักเพียง ๔ หรือ ๕ ประการ ที่ท่านกล่าวไว้ในความหมายของ **กัลยาณมิตตตา**

กัลยาณมิตตตา คือ ความเป็นผู้มี **กัลยาณมิตร** นั้น ท่านแสดงความหมายว่า ได้แก่ การ เสนอสังเสวนา คบหา ภาทิตี มีจิตผ่องใส ไน้มไปหาบุคคลที่มีศรัทธา มีศีล มีสุตะคือเป็นพหูสูต มีจาคะ และมีปัญญา^๑ ในบรรดาคุณธรรม ๕ อย่างนี้ บางแห่งท่านแสดงไว้เพียง ๔ อย่าง เว้นสุตะ แสดงว่าสุตะมีความจำเป็นน้อยกว่าข้ออื่นอีก ๔ ข้อ และท่านขยายความเชิงแนะนำว่า เมื่อไปอยู่ในถิ่นใดก็ตามก็เข้าสนิทสนม สนทนาปราศรัย ถกถ้อยปรึกษากับผู้ประกอบด้วยศรัทธา ผู้ประกอบด้วยศีล ผู้ประกอบด้วยจาคะ ผู้ประกอบด้วยปัญญา ศึกษาเยี่ยงอย่างศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา ของคนที่มีคุณสมบัติอย่างนั้น ๆ^๒

ส่วน **กัลยาณมิตร** ในแง่ทำหน้าที่ต่อผู้อื่น สมควรมีคุณสมบัติพิเศษจำเพาะ สำหรับการทำหน้าที่นั้นอีกส่วนหนึ่ง โดยเฉพาะคุณสมบัติพื้นฐาน ที่เรียกว่า **กัลยาณมิตรธรรม ๗ ประการ** ดังนี้^๓

๑. ปิโย น่ารัก คือ เข้าถึงจิตใจ สร้างความรู้สึกสนิทสนม เป็นกันเอง ชวนใจผู้เรียนให้อยากเข้าไปปรึกษาได้ถาม

๒. ครุ นำเคารพ คือ มีความประพฤติสมควรแก่ฐานะ ทำให้เกิดความรู้สึกขอบอุ้มเป็นที่พึ่งได้และปลอดภัย

๓. ภาวนียะ นำเจริญใจ คือ มีความรู้จริง ทรงภูมิปัญญาแท้จริง และเป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุงตนอยู่เสมอ เป็นที่น่ายกย่อง ควรเอาอย่าง ทำให้ศิษย์เอ๋ยอ้าง และรำลึกถึง ด้วยความซาบซึ้ง มั่นใจ และภาคภูมิใจ

๔. วัตตา รู้จักพูดให้ได้ผล คือพูดเป็น รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไร อย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าว ตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี

๕. วจนิกขโม๔ ทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาซักถามแม้จุกจิก ตลอดจน คำล่วงเกินและคำตักเตือนวิพากษ์

วิจารณ์ต่าง ๆ อดทนฟังได้ ไม่เบื่อหน่าย ไม่เสียอารมณ์

๖. คัมภีร์ภุมมะจะ กะถัง กัตตา แดลงเรื่องล้าลึกได้ คือ กล่าวชี้แจงเรื่องต่าง ๆ ที่ลึกซึ้งซับซ้อนให้เข้าใจได้ และสอนศิษย์ให้ได้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป

๗. ใน จัฏฐาเน นิโยชะเย ไม่ชักนำในอสุราน คือไม่ชักจูงไปในทางเสื่อมเสียหรือเรื่องเหลวไหลไม่สมควร

พุทธพจน์ต่อไปนี้ แม้จะมีได้ระบุลงไปว่าเป็นข้อกำหนดคุณสมบัติของกัลยาณมิตรโดยตรง แต่ก็ควรถือว่าเป็นคุณสมบัติประกอบของกัลยาณมิตรได้

“ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๖ ประการ ย่อมเป็นผู้สามารถที่จะปฏิบัติเพื่อประโยชน์เกื้อกูลทั้งแก่ตนและแก่ผู้อื่น, ธรรม ๖ ประการนั้นเป็นไฉน กล่าวคือ ภิกษุ

๑. เป็นผู้มีความเข้าใจรวดเร็วในกุศลธรรมทั้งหลาย

๒. เป็นผู้ทรงจำธรรมที่สดับแล้วได้

๓. เป็นผู้พิจารณาความหมายใจความของธรรมที่ทรงจำไว้ได้

๔. เข้าใจความหมาย (อรรถ) เข้าใจหลัก (ธรรม) ดีแล้ว ปฏิบัติ

ธรรมถูกต้อง”

๕. เป็นผู้มีความงาม กล่าวกัลยาณพจน์ ประกอบด้วยถ้อยคำอย่างชาวเมือง สละสลวย ฉะฉาน ทำให้รู้เนื้อความจะแจ้ง

๖. เป็นผู้ (สามารถแสดงธรรมชนิดที่) ชี้ให้ชัด ชวนให้ปฏิบัติ รั้าให้กล้า ปลุกให้รำเริงได้ แก่เพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย”

“ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๓ พวกเหล่านี้ มีอยู่ในโลก กล่าวคือ บุคคลที่ไม่ควรเสวนา ไม่ควรคบ ไม่ควรหมั่นเข้าหา ก็มี, บุคคลที่ควรเสวนา ควรคบ ควรหมั่นเข้าหา ก็มี บุคคลที่ควรสักการะ เคารพแล้วเสวนาคบ หมั่นเข้าหา ก็มี

๑. บุคคลที่ไม่ควรเสวนา ไม่ควรคบ ไม่ควรหมั่นเข้าหา เป็นไฉน? ได้แก่ บุคคลบางคน เป็นผู้ทราวมกว่า โดยศีล โดยสมาธิ โดยปัญญา, บุคคลอย่างนี้ไม่ควรเสวนา ไม่ควรคบ ไม่ควรหมั่นเข้าหา

นอกจากจะเอื้อเอ็นดู นอกจากจะอนุเคราะห์

๒. บุคคลที่ควรเสวนา ควรคบ ควรหมั่นเข้าหา เป็นไหน? ได้แก่ บุคคลบางคนเป็นผู้เช่นเดียวกันโดยศีล โดยสมาธิ โดยปัญญา, บุคคลอย่างนี้ควรเสวนา ควรคบ ควรหมั่นเข้าหา, ข้อนี้เพราะเหตุไร? เพราะว่า เมื่อเราเป็นผู้เสมอกันโดยศีล...โดยสมาธิ...โดยปัญญาแล้ว การสนทนาเรื่องศีล...การสนทนากันเรื่องสมาธิ...การสนทนากันเรื่อง ปัญญา จักมีได้ด้วย การสนทนากันจักดำเนินไปได้ด้วย และการสนทนานั้นก็จักเป็นความผาสุกของเราด้วย, เพราะเหตุนี้ บุคคลอย่างนี้ จึงควรเสวนา ควรคบ ควรหมั่นเข้าหา

๓. บุคคลที่ควรสักการะเคารพแล้วเสวนาคบ หมั่นเข้าหา เป็นไหน? ได้แก่บุคคลบางคน เป็นผู้ยิ่งกว่า โดยศีล โดยสมาธิ โดยปัญญา, บุคคลอย่างนี้ ควรสักการะเคารพ แล้วเสวนา คบ หมั่นเข้าหา, ข้อนี้เพราะเหตุอะไร? เพราะเราจักได้ทำกองศีล...กองสมาธิ...กองปัญญา ที่ยังไม่บริบูรณ์ให้บริบูรณ์ หรือจะได้ประดับประดากองศีล...กองสมาธิ...กองปัญญาที่บริบูรณ์อยู่แล้วไว้ได้ ด้วยปัญญาในกรณีนั้น ๆ, เพราะเหตุนี้ บุคคลอย่างนี้จึงควรสักการะ เคารพ แล้วเสวนา คบ หมั่นเข้าหา”

พึงสังเกตในข้อความว่าด้วยบุคคลพวกที่ ๑ ซึ่งไม่ควรคบนั้น มีหลักการคบหาที่ควรยำไว้อีกอย่างหนึ่งว่า ตามคำสอนทั่วไป ซึ่งได้พบกันอยู่เสมอ นั้น ท่านไม่ให้คบคนเลวทราม แต่ท่านก็มีข้อยกเว้นให้เหมือนกันว่า จะคบได้ต่อเมื่อกระทำด้วยเมตตากรุณา ในเมื่อจะช่วยเหลือเขา อย่างไรก็ตาม ผู้ที่คิดจะไปช่วยเหลือเขาอย่างนี้ ก็ควรพิจารณาความพร้อมของตนให้ดีก่อนด้วย

คำสอนเกี่ยวกับคุณสมบัติของมิตรดีนี้บางแห่งมุ่งเน้นประโยชน์ในระดับทิฐฐัมมิกัตตะ หรือทิฐฐัมมิกัตตะเชื่อมกับสัมปรายิกัตตะ เช่นเรื่องมิตรแท้ มิตรเทียม ในสังคาลกสูตร” ดังความว่า

“ดูก่อนคบมิตร บุตร คน ๔ พวกเหล่านี้ พึงทราบว่าเป็นอมิตร เป็นมิตรเทียม คือ คนปอกลอก..คนดีแต่พูด...คนหัวประจบ...คน

ชวนฉิบหาย

๑. ฟังทราบอมิตรผู้เป็นมิตรเทียม ชนิดปกอลอก โดยฐานะ ๔ คือ เอาแต่ได้ฝ่ายเดียว...ยอมเสียน้อยหวังจะเอาให้มาก...ตัวมีภัยจึงมาช่วยทำกิจของเพื่อน...คบเพื่อนเพราะเห็นแก่ประโยชน์ (ของตัวเอง)

๒. ฟังทราบอมิตร ผู้เป็นมิตรเทียม ชนิดดีแต่พูด โดยฐานะ ๔ คือ ดีแต่ยกของหมดแล้วมาปราศรัย...ดีแต่อ้างของยังไม่มีมาปราศรัย...สงเคราะห์ด้วยสิ่งหาประโยชน์มิได้...เมื่อเพื่อนมีกิจ อ้างแต่เหตุขัดข้อง

๓. ฟังทราบอมิตร ผู้เป็นมิตรเทียม ชนิดหัวประจบ โดยฐานะ ๔ คือ เพื่อนจะทำชั่วก็อ้อออ..เพื่อนจะทำดีก็เอ้อออ..ต่อหน้าสรรเสริญ...ลับหลังนินทา

๔. ฟังทราบอมิตร ผู้เป็นมิตรเทียม ชนิดชวนฉิบหาย โดยฐานะ ๔ คือ คอยเป็นเพื่อนดื่มนำเมา...คอยเป็นเพื่อนเที่ยวกลางคืน...คอยเป็นเพื่อนเที่ยวดูการเล่น...คอยเป็นเพื่อนไปเล่นการพนัน

“ดูกรคนหบดีบุตร คน ๔ พวกเหล่านี้ ฟังทราบว่าเป็นมิตร มีใจงาม คือ มิตรอุปการะ...มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์...มิตรแนะนำประโยชน์...มิตรมีใจรัก

๑. ฟังทราบมิตร ผู้มีใจงาม ชนิดอุปการะ โดยฐานะ ๔ คือ เพื่อนประมาท ช่วยรักษา...เพื่อนประมาท ช่วยรักษาทรัพย์สินของเพื่อน...เพื่อนมีภัย เป็นที่พึ่งพำนักได้...เมื่อมีกิจจำเป็น ช่วยออกทรัพย์ให้เกินกว่าที่ออกปาก

๒. ฟังทราบมิตร ผู้มีใจงาม ชนิดร่วมสุขร่วมทุกข์ โดยฐานะ ๔ คือ บอกความลับแก่เพื่อน...รักษาความลับของเพื่อน...มีภัยอันตรายไม่ละทิ้ง...แม้ชีวิตก็สละได้เพื่อประโยชน์แก่เพื่อน

๓. ฟังทราบมิตร ผู้มีใจงาม ชนิดแนะนำประโยชน์ โดยฐานะ ๔ คือ ห้ามปรามจากความชั่ว...ให้ตั้งอยู่ในความดี...ให้ได้ฟังได้รู้สิ่งที่ยังไม่เคยรู้ไม่เคยฟัง...บอกทางสวรรค์ให้

๔. ฟังทราบมิตร ผู้มีใจงาม ชนิดมีใจรัก โดยฐานะ ๔ คือ เพื่อน

มีทุกข์ พลอยไม่สบายใจ...เพื่อนมีสุขพลอยแจ่มชื่นยินดี... เขาดี
เตียนเพื่อน ช่วยยับยั้งแก้ไข...เขาสรรเสริญเพื่อน ช่วยพูดเสริม
สนับสนุน”

อีกแห่งหนึ่งตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย มิตรประกอบด้วยองค์ ๗ ประการ ควรคบ, ๗
ประการเป็นไหน? กล่าวคือ ให้สิ่งที่ให้ได้ยาก ทำสิ่งที่ทำได้ยาก ทน
สิ่งที่ทนได้ยาก เปิดเผยความลับแก่เพื่อน รักษาความลับของเพื่อน
เมื่อมีภัยพิบัติไม่ทอดทิ้ง เมื่อเพื่อนสิ้นไร้ไม่ดูหมิ่น”^๑

หลักที่นับว่าเป็นข้อปฏิบัติทั่วไปสำหรับมิตร ก็คือ คำสอนใน
เรื่องทศ ๖ ที่ว่า^๒

“ดูกรคนหนดีบุตร มิตรและเพื่อนร่วมงาน ซึ่งเป็น (เหมือน) ทิศ
เบื้องซ้าย อันกุลบุตรพึงบำรุงโดยฐานะ ๕ คือ

๑. ทาน ให้ปัน
๒. ปิยวาจา พูดอย่างรักกัน
๓. อุตถจริยา ทำประโยชน์แก่เขา
๔. สมานัตตตา เอาตัวเข้าสมาน
๕. อวิสังวาทนตา พูดขานไม่คลาดความจริง”

พึงสังเกตว่า ข้อปฏิบัติ ๔ ข้อแรก ก็คือหลักที่เรียกว่า สังคห
วัตถุ ๔ ประการนั่นเอง สังคหวัตถุนี้เป็นหลักการสงเคราะห์ หรือ
หลักการยึดเหนี่ยวน้ำใจคนและประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี ซึ่งเป็น
หลักธรรมสำหรับแสดงน้ำใจต่อกันระหว่างคนทั่วไป เมื่อหลักทั้งสอง
นี้ตรงกัน จึงเหมือนกับพูดว่า พระพุทธศาสนาสอนให้คนทั้งหลาย
เป็นมิตรต่อกัน หรือปฏิบัติต่อกันอย่างมิตร นอกจากนี้พึงสังเกตด้วย
ว่าบรรดาข้อปฏิบัติเหล่านี้ การเอาตัวเข้าสมาน คือ ทำตัวให้เข้ากับ
เขาได้ ไม่ถือตัว ร่วมสุขร่วมทุกข์กันนับว่าเป็นคุณธรรมสำคัญ
เป็นการเข้าถึงตัวอย่างแท้จริง ซึ่งมีผลทางจิตใจและชักจูงความรู้สึก
นึกคิดได้มาก ดังจะเห็นว่าท่านจัดมิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ไว้เป็นมิตรแท้
ประเภทหนึ่งโดยเฉพาะ”^๓

พระภิกษุสงฆ์ หรือสมณะชีพรามณ์ ก็พึงทำหน้าที่เป็น
กัลยาณมิตรของชาวบ้าน ดังจะเห็นว่าหน้าที่ของพระภิกษุสงฆ์ต่อ
กัลยาณมิตรตามหลักทศเบ็องบน ตรงกันทุกข้อกับลักษณะของมิตรแท้
ประเภทมิตรแนะนำประโยชน์ จะว่า พระสงฆ์เป็นมิตรแท้ประเภท
มิตรแนะนำประโยชน์ ก็ได้ แต่หน้าที่ของพระสงฆ์นั้นมีเพิ่มเข้ามาอีก
๒ ข้อ รวมเป็น ๖ ข้อ คือ*

๑. ห้ามปราม (สอนให้เว้น) จากความชั่ว
๒. (แนะนำสั่งสอน) ให้ตั้งอยู่ในความดี
๓. อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดี (เพิ่ม)
๔. ให้ได้ฟังได้รู้สิ่งที่ยังไม่เคยรู้ไม่เคยฟัง
๕. (ชี้แจงอธิบาย) ทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง (เพิ่ม)
๖. บอกทางสวรรค์ (สอนวิธีดำเนินชีวิตให้ประสบความสุข)

หน้าที่ของพระสงฆ์นี้ เป็นไปตามความสัมพันธ์ต่อกันระหว่าง
พระสงฆ์กับชาวบ้าน ดังพุทธพจน์ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย พราหมณ์และชาวบ้านทั้งหลาย เป็นผู้มึ
อุปการะมากแก่เธอทั้งหลาย เป็นผู้บำรุงเธอทั้งหลายด้วย จีวร
บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร ; แม้พวกเธอก็
เป็นผู้มึอุปการะมากแก่พราหมณ์และชาวบ้านทั้งหลาย ด้วยแสดง
ธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ประกาศ
พรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์สิ้นเชิง
แก่พราหมณ์และชาวบ้านเหล่านั้น ; ภิกษุทั้งหลาย คฤหัสถ์และ
บรรพชิต ต่างอาศัยซึ่งกันและกัน อยู่ประพฤติพรหมจรรย์นี้ เพื่อมุ่ง
หมายจะสลัดเสียซึ่งโอชะ เพื่อทำความจบสิ้นทุกข์โดยชอบด้วย
ประการฉะนี้

“ผู้ครองเรือน และผู้ไร้เรือน ทั้งสองฝ่าย อาศัยซึ่งกันและกัน
ย่อมประพฤติสำเร็จซึ่งสัทธิธรรมที่เป็นโยคเกษมอันยอดเยี่ยม ฯลฯ”^๓

และมีพุทธพจน์อีกแห่งหนึ่งยืนยันการช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ชาว
บ้านว่า

“ถูกอย่างนั้น นายบ้าน ตถาคตสรรเสริญการเอื้อเอ็นดู สรรเสริญการช่วยรักษา สรรเสริญการอนุเคราะห์แก่สกุลทั้งหลาย โดยอเนกปริยาย”^๓

อย่างไรก็ตาม ความเป็นกัลยาณมิตรของพระสงฆ์ปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ ทางธรรมด้วยเมตตากรุณาแก่ชาวบ้านดังกล่าวมานี้ ก็จะต้องคงรักษาลักษณะพิเศษแห่งความมีชีวิตที่เป็นอิสระ และความเป็นสมณะไว้ด้วย มิให้กลายเป็นการคลุกคลีกับคฤหัสถ์ ซึ่งจะทำให้เกิดผลเสียแก่ทั้งสองฝ่าย คือกลายเป็นเครื่องขัดขวางความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรมของตนเอง และทำให้ชาวบ้านชาติที่พึ่ง เพราะมีแต่คนที่ยุ่งวุ่นวายตกอยู่ในสภาพเช่นเดียวกับพวกเขา ไม่มีหลักที่จะช่วยเหนี่ยวออกไปให้พ้นจากความสับสนวุ่นวายได้ ลักษณะความสัมพันธ์ผิดพลาดที่พระสงฆ์กลายเป็นผู้ตกลงมาอยู่ในสภาพวุ่นวายติดแหติดอวนอย่างเดียวกับชาวบ้าน หมดความสามารถที่จะช่วยดึงชาวบ้านออกไปสู่ความเป็นอิสระ เช่นนี้ ท่านเรียกว่าเป็นอาการที่ถูกมนุษย์จับไว้ ดังพุทธพจน์ว่า

“ดูกรภิกษุ การถูกมนุษย์จับไว้เป็นไฉน? กล่าวคือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้คลุกคลีกับคฤหัสถ์ทั้งหลาย รื่นเริงด้วยกัน โศกเศร้าด้วยกัน เมื่อเขาสุข ก็พลอยสุขไปกับเขา เมื่อเขาทุกข์ก็พลอยทุกข์ไปกับเขา เมื่อเขาเกิดกิจธุระขึ้น ก็เข้าจัดแจง (เจ้าก็เจ้าการ) ด้วยตนเอง, นี้เรียกว่า ถูกมนุษย์จับไว้”^๔

เมื่อปฏิบัติหน้าที่ในด้านการสั่งสอนโดยตรง กัลยาณมิตรควรดำรงอยู่ในหลักปฏิบัติที่เน้นความบริสุทธิ์ ความมีเมตตา และความตั้งใจต่อไปนี้ด้วย

หลักปฏิบัติหมวดแรก เรียกชื่อว่า ธรรมเทศกธรรม แปลว่า ธรรมของผู้แสดงธรรม มี ๕ ประการ^๕ จับความได้ดังนี้

๑. อนุพุทพิกถา สอนให้มีขั้นตอนถูกลำดับ คือแสดงหลักธรรมหรือเนื้อหาตามลำดับความยากง่ายลุ่มลึก มีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ

๒. ปริยายทศสาวี จับจุดสำคัญมาขยายให้เข้าใจเหตุผล คือชี้แจงให้เข้าใจชัดเจนแต่ละแง่แต่ละประเด็นอธิบายยกย่องไปต่าง ๆ ให้มองเห็นกระจ่างตามแนวเหตุผล

๓. อนุทยตา ตั้งจิตเมตตาสอนด้วยความปรารถนาดี คือสอนเขาด้วยจิตเมตตา มุ่งให้เป็นประโยชน์แก่ผู้รับคำสอน

๔. อนามัยสันดร ไม่มีจิตเพ่งเล็งมุ่งเห็นแก่อาภิมิส คือสอนเขามิใช่มุ่งที่ตนจะได้ลาภ สินจ้าง หรือผลประโยชน์ตอบแทน

๕. อนุปหัจจ วาจจิตตรง ไม่กระทบตนและผู้อื่น คือ สอนตามหลักตามเนื้อหา มุ่งแสดงอรรถแสดงธรรม ไม่ยกตน ไม่เสียดสีข่มขู่ผู้อื่น

มีพุทธพจน์เกี่ยวกับการสอนที่บริสุทธิ์และไม่บริสุทธิ์ ดังนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุรูปหนึ่งรูปใด แสดงธรรมแก่ผู้อื่น โดยมีจิตคิดอย่างนี้ว่า : ขอให้คนทั้งหลายฟังฟังธรรมของเรา แลครั้นฟังธรรมแล้วฟังเลื่อมใส ขอให้ผู้ที่เลื่อมใสแล้วฟังกระทำอาการแห่งผู้เลื่อมใสแก่เราด้วยเถิด, ธรรมเทศนาของภิกษุเช่นนี้ ไม่บริสุทธิ์”

“ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุใดแล ย่อมแสดงธรรมแก่ผู้อื่น โดยมีจิตคิดอย่างนี้ว่า : ธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติบรรลุเห็นได้เอง ไม่ขึ้นกับกาล ควรเชื่อเชิญให้มาพิสุจน์ ควรน้อมเข้ามาไว้ในใจอันวิญญูชนพึงรู้ได้จำเพาะตน, ขอให้คนทั้งหลายฟังฟังธรรมของเรา ครั้นฟังแล้ว ฟังเข้าใจธรรมทั่วชัด และครั้นเข้าใจทั่วชัดแล้ว ฟังปฏิบัติเพื่อเป็นเช่นนั้นเถิด ดังนี้ เธอย่อมแสดงธรรมแก่คนอื่น ๆ เพราะอาศัยความที่ธรรมเป็นธรรมดี...เพราะอาศัยความการุณย์...เพราะอาศัยความเอื้อเอ็นดู...เพราะอาศัยความปรารถนาดี, ธรรมเทศนาของภิกษุเช่นนี้ บริสุทธิ์”^๑

แม้แต่หน้าที่ต่อศิษย์ ที่ครูอาจารย์ทั่วไปพึงปฏิบัติตามหลักทศ ๖ ซึ่งมีได้เน้นในแง่ความบริสุทธิ์มากนัก ก็มีลักษณะทั่วไปในแนวเดียวกัน คือย้ำความมีเมตตาและการกระทำด้วยความตั้งใจจริง ดังข้อปฏิบัติต่อไปนี้^๒

๑. แนะนำฝึกอบรมให้เป็นคนดี
๒. สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง
๓. สอนศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง
๔. ส่งเสริมยกย่องความดีงามความสามารถให้ปรากฏ
๕. สร้างเครื่องค้ำภัยในสารทิศ (คือสอนให้ใช้ความรู้ทำงานได้จริง สามารถใช้หาเลี้ยงชีพเป็นอยู่ได้)

คุณสมบัติของ**กัลยาณมิตร**ที่ควรย้าไว้ในตอนท้ายมี ๒ ประการ ซึ่งอาจจะถือว่าเป็นคุณสมบัติของกัลยาณมิตรอย่างเลิศ คือ ความเป็นผู้กระทำได้จริงและในสิ่งที่สอนแก่ผู้อื่น หรือได้บรรลุผลสำเร็จนั้น ๆ ด้วยตนเองแล้วจึงสอนเรื่องนั้นแก่ผู้อื่น อย่างหนึ่ง และความเป็นอิสระ เมื่อจะช่วยผู้อื่น ตนเองไม่ติดนุ่งนั่งอยู่ในเครื่องผูกพันเดียวกันกับที่เขากำลังติดอยู่ อีกอย่างหนึ่ง อย่างแรกมีพุทธภาษิตตรัสไว้หลายแห่ง ยกตัวอย่างเช่น

“ทำตนนี้แหละให้ตั้งอยู่ในคุณความดีอันสมควรก่อน จากนั้นจึงค่อยพรา้สอนผู้อื่น, บัณฑิตไม่ควรมีข้อมัวหมอง”

“ถ้าพรา้สอนผู้อื่นฉันใด ก็ควรทำตนฉันนั้น?”

คำเตือนอย่างนี้โดยมากเพ่งไปในด้านความประพฤติ คือ เรื่องความดีความชั่ว แต่ในด้านการบรรลุผลสำเร็จทางจิตและปัญญา ถ้าได้ผู้บรรลุแล้ว ก็ย่อมเป็นการดีเลิศ ถ้าไม่ได้ก็พึงหาผู้ก้าวไปไกลกว่าหรืออย่างน้อยเสมอกัน ดังพุทธพจน์ที่กล่าวมาแล้ว เพราะบุคคลผู้เป็นพหูสูตทรงความรู้ตามตำราหรือตามที่เล่าเรียนมา บางท่านชี้แจงสั่งสอน ทำให้ผู้อื่นปฏิบัติบรรลุธรรมได้โดยที่ตัวผู้สอนเองหาบรรลุไม่^๔ หรือบางคราวผู้มีภูมิธรรมเสมอกันมาสนทนาสอบค้นธรรมด้วยกัน แล้วเลยพลอย บรรลุผลสำเร็จไปด้วยกัน^๕

คุณค่าหรือประโยชน์ที่สำคัญด้านหนึ่งของความมี**กัลยาณมิตร** ก็คือ การมีตัวอย่างที่ช่วยให้เกิดความมั่นใจว่าสิ่งที่กำลังปฏิบัติและมุ่งหมายนั้น เป็นสิ่งที่ทำได้จริง บรรลุได้จริง และถ้าทำได้สำเร็จแล้วจะได้รับผลดีจริง ๆ อีกประการหนึ่ง **กัลยาณมิตร**มีความ

รู้ความเข้าใจมีประสบการณ์ในสิ่งที่ปฏิบัตินั้นดีกว่า จึงสามารถช่วยชี้แนะบอกแนวหรือวิธีการที่จะทำให้การปฏิบัติง่ายขึ้น หรือมีทางลัดมากขึ้น **กัลยาณมิตร** ที่ได้บรรลุผลการปฏิบัติด้วยตนเองมาแล้ว ย่อมอำนวยความสะดวกหรือประโยชน์ที่กล่าวมานี้ได้เต็มที่ ทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดศรัทธา มีกำลังใจแรงกล้า จึงเป็นธรรมชาติอยู่เองที่ควรจะเฟื่องหวังกัลยาณมิตรที่มีคุณสมบัติสมบูรณ์เช่นนั้นก่อน

ส่วนความเป็นอิสระ มองได้ ๒ ด้านคือ ด้านความเป็นอยู่หรือระบบการดำเนินชีวิต และความเป็นอิสระภายในจิตใจ ความเป็นอิสระนี้เป็นสิ่งสำคัญ เหมือนอย่างทีกล่าวแล้วเกี่ยวกับภิกษุผู้คลุกคลีกับคฤหัสถ์ข้างต้น ผู้ที่ติดอยู่ในเครื่องผูกมัดของจำอย่างเดียวกับเขา หรือว่ายวนดินรนอยู่ในกระแสน้ำเชี่ยวในเกลียวคลื่นเดียวกับคนอื่น แม้แต่ตนเองก็ยังช่วยไม่ได้ จะช่วยปลดเปลื้องหรือรื้อถอนผู้อื่นขึ้นมาได้อย่างไร คนที่ติดอยู่ในระบบที่ผูกมัดของสังคมนั้นแสวงหาสิ่งต่าง ๆ ตามแนวทางเดียวกับคนอื่น ๆ ด้วยค่านิยมอย่างเดียวกัน มีปัญหาป้ปัดกอดตันทางด้านความเป็นอยู่ การอาชีพของตนและครอบครัวดินรนเพื่อความอยู่รอดเฉพาะตนและจำเพาะครอบครัวของตนเหมือนกันกับคนอื่น ๆ เมื่อสังคมเกิดปัญหาย่อมยากที่จะมีเวลามีความคิดมาอุทิศให้แก่การไถ่ถอนคนอื่น ๆ หรือที่จะนำผู้คนออกไปสู่แนวทางใหม่ ๆ ได้ เมื่อพยายามทำก็มักเข้าแนวที่ว่ากันว่า พายเรือเวียนวนอยู่ในอ่าง ยิ่งเมื่อทั้งระบบความเป็นอยู่ทั้งจิตใจ ล้วนไม่เป็นอิสระทั้งสองอย่าง ก็ยิ่งประสบความสำเร็จได้ยาก ด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้าจึงทรงวางระบบสงฆ์ให้เป็นชุมชนอิสระ มีความเป็นอยู่หรือระบบการดำเนินชีวิตเป็นอิสระจากระบบของสังคมใหญ่ ดังจะเห็นได้จากวินัยที่เป็นเครื่องจัดระบบแบบแผนของสงฆ์ เมื่อมีระบบชีวิตความเป็นอยู่เป็นอิสระด้วย และมีจิตหลุดพ้นเป็นอิสระเป็นพื้นฐานด้วย ก็จะทำให้สงฆ์เป็นชุมชนอิสระที่ช่วยชักนำสิ่งที่ดีงามถูกต้องเข้ามาให้แก่สังคมส่วนใหญ่อ่างได้ผล และสามารถเป็นแหล่งพึ่งอาศัยช่วยให้ความเป็นอิสระระดับ

ต่างๆ แก่คนในสังคมใหญ่นั้นด้วย มีพุทธพจน์แห่งหนึ่งตรัสไว้ดังนี้

“ดูกรจุนทะ ผู้ที่ตนเองก็จมอยู่ในโคลนเลนอันลึก จะช่วยขุดยกคนอื่นที่จมอยู่ในโคลนเลนอันลึกขึ้นมาได้นั้น ข้อนี้มีพื้นฐานที่จะเป็นไปได้

“ผู้ที่ตนเองไม่จมอยู่ในโคลนเลนอันลึกจะช่วยขุดยกคนอื่นที่จมอยู่ในโคลนเลนอันลึกขึ้นมา ข้อนี้จึงจะเป็นฐานะที่จะเป็นไปได้

“ผู้ที่ตนเองมีได้ฝึก มีได้อบรม ยังไม่หายร้อนกิเลส จักฝึก จักอบรม จักทำคนอื่นให้หายร้อน กิเลส ข้อนี้มีพื้นฐานที่จะเป็นไปได้

“ผู้ที่ตนเองฝึกแล้ว อบรมแล้ว ดับร้อนกิเลสแล้ว จักฝึก จักอบรม จักทำคนอื่นให้หายร้อนกิเลส ข้อนี้จึงจะเป็นฐานะที่เป็นไปได้”

เพื่อรักษาระบบชีวิตของพระสงฆ์ให้คงสภาพเป็นอิสระไว้ให้ได้มากที่สุด มีพุทธพจน์อีกแห่งหนึ่งซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นหลักแสดงจรรยาบรรณของนักบวช ความว่า

“บรรพชิตไม่พึงเที่ยววุ่นทำไปทุกอย่างไม่เลือก, ไม่พึงเป็นคนของคนอื่น, ไม่พึงอาศัยผู้อื่นเป็นอยู่และไม่พึงเอาธรรมมาค้าขาย”

เรื่องนี้ เห็นควรสรุปด้วยพระคุณสมบัติของพระพุทธเจ้า ผู้เป็นกัลยาณมิตรสูงสุด ซึ่งทรงประกอบด้วยคุณสมบัติของกัลยาณมิตรอย่างเลิศ ครบทั้งสองข้อคือ ทรงทำได้จริง บรรลุผลสำเร็จในสิ่งที่นำมาสอนแล้วด้วย และทรงมีความเป็นอิสระ หลุดพ้นทั้งจากระบบของสังคมที่แวดล้อมอยู่ และทั้งจากกิเลสที่ผูกมัดสมุขมอยู่ในจิตใจ

“ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนดอกอบุบล ดอกปทุม ดอกบุณฑริก เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ แต่ตั้งอยู่ ลอยพ้นน้ำ ไม่ถูกน้ำฉาบติด ฉนั้นใด ตถาคตก็ฉนั้นเหมือนกัน เกิดในโลก เติบโตขึ้นในโลก แต่เป็นอยู่ ลอยเหนือโลก ไม่ติดกัวด้วยโลก”

“ดูกรวาทนะ ตถาคตสลัดออกได้แล้ว ไม่เกาะเกี่ยว หลุดพ้นแล้ว จากธรรม ๑๐ ประการ จึงเป็นอยู่ด้วยใจไร้เขตแดน, ธรรม ๑๐ ประการอะไรบ้าง ? คือ ตถาคตสลัดออกได้แล้ว ไม่เกาะเกี่ยว หลุดพ้นแล้วจากรูป...จากเวทนา...จากสัญญา...จากสังขาร...จาก

วิญญาน... จากความเกิด...จากความแก่...จากความตาย...จาก
ทุกข์ทั้งหลาย...จากกิเลสทั้งหลาย จึงเป็นอยู่ด้วยจิตใจที่ไร้เขตแดน
เปรียบเหมือนดอกอุบล ดอกปทุม ดอกบุณฑริก เกิดในน้ำ เจริญใน
น้ำ แต่ตั้งอยู่ลอยพ้นน้ำ ไม่ถูกน้ำอาบติด ฉะนั้น”^๓

“พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นตื่นเองแล้วจึงทรงแสดงธรรมเพื่อ
ปลุกให้ตื่น, ทรงฝึกพระองค์เองแล้วจึงแสดงธรรมเพื่อความฝึก, ทรง
สงบเองแล้ว จึงแสดงธรรมเพื่อความสงบ, ทรงข้ามพ้นเองแล้ว จึง
แสดงธรรมเพื่อการข้ามพ้น, ทรงหายร้อนสนิทเองแล้ว จึงแสดงธรรม
เพื่อความดับร้อน”^๔

และท้ายสุด ลักษณะการสอนของพระพุทธเจ้า ที่เรียกว่า
“อาการที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน” ^๓ อย่างต่อไปนี่ น่าจะใช้เป็น
หลักตรวจสอบตนเองอย่างกว้าง ๆ สำหรับกัลยาณมิตรผู้จะทำ
หน้าที่ในด้านการสอนให้ได้ผลจริง ๆ คือ^๕

๑. ทรงแสดงธรรมด้วยความรู้ยิ่ง คือทรงรู้ยิ่งเห็นจริงเองแล้วจึง
ทรงสั่งสอนผู้อื่นเพื่อให้รู้ยิ่งเห็นจริงตามในธรรมที่ควรรู้ยิ่งเห็นจริง

ข้อนี้ มองในแง่ตัวผู้สอน ว่ามีความรู้จริงในเรื่องที่สอน หรือได้
บรรลุผลประจักษ์ในเรื่องที่สอนนั้นมาด้วยตนเองก่อนแล้ว

๒. ทรงแสดงธรรมมีเหตุผล คือ ทรงสั่งสอนชี้แจงให้เห็นเหตุผล
ซึ่งผู้ฟังสามารถพิจารณาให้เข้าใจโดยใช้ปัญญาของเขาเอง

ข้อนี้ มองในแง่ของผู้เรียนหรือผู้ฟัง ซึ่งผู้สอนแสดงคำสอนชนิด
ที่ให้โอกาส หรือเปิดโอกาสให้ผู้เรียนผู้ฟังคิดพิจารณา ใช้ปัญญา
ของเขา พัฒนปัญญาของตนเอง และเข้าใจหรือเข้าถึงความจริง
ด้วยตัวของเขาเอง ผู้สอนเพียงนำข้อมูลข้อเท็จจริงเหตุผลหรือข้อ
เสนอมาทีแผ่แจกแจงให้ดู และกระตุ้นให้คิดให้พิจารณา

๓. ทรงแสดงธรรมมีผลสมจริงเป็นอัจฉรย์คือทรงสอนสิ่งที่เป็น
จริง ซึ่งคนมีปัญญา รักความจริงพิจารณาแล้วจะต้องยอมรับ และ
เป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้ให้เกิดผลจริง ซึ่งผู้ปฏิบัติย่อมจะได้รับผล
สอดคล้องสมควรแก่การปฏิบัติ

ข้อนี้ มองในแง่สิ่งที่สอน ซึ่งสมความจริง หรือเป็นอย่างนั้นจริง ยืนยันได้ มีแก่นสาร ไม่เหลวไหล นำไปปฏิบัติได้ผล ไม่เป็นหมัน ไม่เป็นโมฆะ ให้ผลแก่ผู้ปฏิบัติได้จริง ทำแค่นั้นอย่างไรก็ได้ผลสมกันกับการกระทำและองค์ประกอบที่เป็นเหตุปัจจัยนั้น ๆ

อย่างไรก็ดี ถ้าไม่อาจหากัลยาณมิตรผู้รู้เห็นผลประจักษ์เองแล้ว ผู้ทำได้จริงและเป็นอิสระจริงบุคคลพหุสุดที่สอนเข้าทั้งที่ตัวเองไม่ได้เข้าถึงจริงนั้นแหละ ก็เป็นประโยชน์ได้ โดยที่บุคคลพหุสุดนั้น เป็นเหมือนนายโคบาลเลี้ยงโคให้คนอื่น หรือเหมือนคนตาบอดถือตะเกียง^๑ คนอื่นที่ตาดีลืมตาขึ้นแล้ว ก็มองเห็นสิ่งทั้งหลายได้ คนตาดีที่ว่านั้นก็คือมีโยนิโสมนสิการ ในกรณีเช่นนั้น ไม่ต้องพูดถึงบุคคลพหุสุดที่รู้กว้างขวางและชำนาญการสอน แม้แต่คนโง่เขลาหรือคนบ้าจำถ้อยคำมีสาระจากคนอื่นมาท่องหรือบ่นว่าอะไรมีแง่ให้คิด คนมีโยนิโสมนสิการได้ฟังก็อาจเกิดความแจ่มแจ้งหยั่งรู้สังขธรรมได้เหมือนกัน^๒ แต่เมื่อถึงขั้นนี้ ความสำคัญอยู่ฝ่ายผู้ฟัง คือองค์ประกอบฝ่ายในที่เป็นปัจจัยอย่างที่สองที่จะกล่าวเป็นข้อถัดไป

การทำหน้าที่ของกัลยาณมิตร

เมื่อมองในแง่ของการศึกษา หรือความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรม การที่มิตรทำกิจต่าง ๆ ร่วมกันและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน นับว่าเป็นเพียงส่วนประกอบภายนอก สิ่งที่น่าจะสำคัญก็คือความมีอิทธิพลชักจูงกันในด้านความคิดเห็น ทศนคติ ค่านิยม ความรู้ความเข้าใจต่าง ๆ ที่ท่านเรียกรวมว่า ทิฐฐิ ถ้าเป็นความคิดเห็น ทศนคติ ค่านิยม ความรู้ความเข้าใจที่ไม่ถูกต้อง มีโทษ ก็เรียกว่า มิจฉาทิฐฐิ ถ้าเป็นฝ่ายที่ดีงาม ถูกต้อง เป็นประโยชน์ ก็เรียกว่า สัมมาทิฐฐิ มิตรใดมีอิทธิพลชักจูงให้เกิดมิจฉาทิฐฐิ ก็เป็นมิตรไม่ดี เรียกว่า ปาปมิตร มิตรใดชักนำให้เกิดสัมมาทิฐฐิ ก็เป็นมิตรดี มิตรแท้ เรียกว่า กัลยาณมิตร มีบ่อย ๆ ที่มิตรชนิดในเรือนคือมารดาบิดา หรือแม้แต่ครูอาจารย์ มีอิทธิพลชักนำทิฐฐินี้ น้อย กว่ามิตรชนิดเพื่อนที่คบหา

เล่นเที่ยวซุ่มนุ่มนุ่มด้วยกัน แต่บางครั้งปรากฏว่า แม้แต่มิตรชนิดเพื่อน
ที่คบหานั้น กลับมีอิทธิพลน้อยไปกว่ามิตรชนิดตัวอยู่ห่างแต่มีพลัง
แรงเข้าถึงใจ ได้แก่มิตรที่มาทางสื่อมวลชนต่าง ๆ มาทางสิ่งบันเทิง
เรจรมยต์ตลอดจนหนังสือ ตัวเชื่อมที่ทำให้มิตรนั้นเข้ามามีอิทธิพล
ชักจูงได้หรือปัจจัยเครื่องเชื่อมต่อระหว่างมิตรกับอิทธิพลที่เกิดขึ้นในใจ
ก็ได้แก่ ความเชื่อ ความเลื่อมใส ความนิยมชมชอบความซาบซึ้งใจ
ที่เรียกว่าศรัทธา เมื่อมีศรัทธาแล้ว หรือทำให้เกิดศรัทธาได้แล้ว ถึง
ตัวมิตรจะอยู่ไกล ไม่ได้คลุกคลี ก็มีอิทธิพลได้ ถึงตัวมิตรจะอยู่ใกล้
แต่ถ้าไม่ศรัทธา ก็หาอิทธิพลชักจูงได้ไม่ ดังนั้นท่านจึงถือเป็นหลัก
การว่า ผู้ซึ่งจะทำหน้าที่ชักนำสั่งสอนผู้อื่นให้มีความรู้ความเข้าใจ
ความคิดเห็นเป็นต้นอันถูกต้อง ควรจะต้องยังศรัทธาให้เกิดแก่ผู้รับ
ฟังคำสั่งสอนนั้นได้ พุดง่าย ๆ ว่า หลักการเบื้องต้นข้อหนึ่งในทางการ
ศึกษา คือ กัลยาณมิตรเป็นปัจจัยให้เกิดศรัทธา หรือจะพูดขยาย
ออกไปอีกก็ได้ว่า การคบหาบัณฑิต หรือเสวนาสัตบุรุษ เป็นปัจจัย
แห่งศรัทธา ผู้ใดแม้จะเป็นคนดีมีปัญญา แต่เมื่อยังไม่อาจให้เขาเกิด
ศรัทธาได้ ก็ยังไม่ได้ฐานะเป็นกัลยาณมิตร และการเสวนาหรือการ
คบหาก็กยังไม่เกิด เมื่อศรัทธาแล้ว ใจรับ ก็นำความคิดได้ นำ
พฤติกรรมได้ อาจให้เกิดการเลียนแบบ หรือชักจูงให้รู้จักคิดอย่างถูก
ต้องซึ่งเป็นอีกขั้นตอนหนึ่งต่อไป ข้อตัดสินว่า **ทำหน้าที่กัลยาณมิตร
ได้สำเร็จคือ ทำให้ผู้เสวนาเกิดมีสัมมาทิฐิ**

เรื่อง**สัมมาทิฐิ**ในแง่หลักวิชาตามแบบหรือตามตำราเดิมแท้
ยังจะได้กล่าวต่อไปอีก แต่ในที่นี้ มีข้อควรทำความเข้าใจเบื้องต้นไว้
ก่อนว่า ความคิดเห็น ทศนคติ ค่านิยม ความรู้ความเข้าใจถูกต้อง ดี
งามที่เรียกว่า**สัมมาทิฐิ**นั้น อาจมีเนื้อหารายละเอียดมากมาย อาจ
บรรยายกันไปได้ต่าง ๆ หลายอย่างหลายแนว แต่เมื่อมองตามหลัก
ธรรมแล้ว ก็สรุปได้เป็นเพียง ๒ ประเภทคือ

๑. ความเชื่อถือ ความเห็น ทศนคติ ความรู้ความเข้าใจ ที่ถูก
ต้องดีงามมีเหตุผลเป็นประโยชน์เกี่ยวกับเรื่องความดีความชั่วการทำดี

ทำชั่วและการได้รับผลดีร้ายสอดคล้องกับการกระทำของตน คือทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ความเชื่อมั่นในคุณธรรม เช่น คุณของมารดาบิดา ความเชื่อความเห็นสอดคล้องกับคำสอนทางศาสนา เช่นว่าโลกหน้ามี เป็นต้น รวมเรียกกันสั้น ๆ ว่า เห็นชอบตามคลองธรรม หรือความเชื่อกรรม ซึ่งทำให้มีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน เรียกตามหลักวิชาคำเดียวว่า กัมมัฏฐกตาญาณ อย่างนี้แล คือสัมมาทิฏฐิที่ได้เคยกล่าวถึงมาแล้วว่าเป็นโลกีย์สัมมาทิฏฐิหรือสัมมาทิฏฐิชั้นโลกีย์ เกิดจากความรู้ความเข้าใจเหตุผลโดยอาศัยการอบรมสั่งสอนปลูกฝังสืบ ๆ กันมาในสังคม ช่วยให้เกิดความประพฤติดีประพฤติชอบ และการดำเนินชีวิตที่เที่ยง ทำให้สังคมสงบเรียบร้อย คนอยู่ร่วมกันร่มเย็นเป็นสุข

๒. ความรู้ความเห็น ความเข้าใจ เกี่ยวกับโลกและชีวิต หรือสังขารธรรมทั้งหลายถูกต้องตามความเป็นจริง คือ ตามสภาวะของมันและตามความเป็นไปโดยธรรมดาแห่งเหตุปัจจัย ทำให้มองเห็นความสัมพันธ์ที่ถูกต้องซึ่งควรจะมีจะเป็นระหว่างตนเองกับสิ่งทั้งหลายที่แวดล้อมอยู่ หรือกับโลกและชีวิต เช่น รู้ว่าสิ่งทั้งหลายเป็นสังขารธรรม เกิดจากองค์ประกอบต่าง ๆ มาประชุมกันเข้า เป็นไปตามความสัมพันธ์สืบทอดกันแห่งเหตุปัจจัย จึงมีสภาพไม่คงที่ ไม่เที่ยงแท้ถาวร ไม่ยั่งยืนอยู่ตลอดไป และมีเหตุปัจจัยต่าง ๆ ชัดแย้งบีบคั้นอยู่ตลอดเวลา ไม่เป็นตัวของมันเองอย่างแท้จริง ไม่อาจเป็นของใคร ๆ และไม่ขึ้นต่อความปรารถนาของใครได้จริงจิ่ง เมื่อสิ่งทั้งหลายมีสภาวะแท้จริงเป็นอย่างนี้ เราควรมีท่าทีและปฏิบัติต่อมันอย่างไร การมีท่าทีแห่งการยึดมั่นถือครองอย่างไม่ลืมหูลืมตา หรือยกมอบชีวิตนี้ให้แก่การแสวงหาไขว่คว้าสิ่งเหล่านี้ เป็นการถูกต้องแล้วหรือไม่ มนุษย์สัตว์ทั้งหลาย รวมทั้งตัวเราต่างก็เป็นสังขารธรรมตกอยู่ในคติธรรมดาเดียวกัน เป็นเพื่อนแก่เจ็บตาย เราควรมีท่าทีและปฏิบัติต่อกันอย่างไรดังนี้ เป็นต้น ความรู้ความเห็นความเข้าใจอย่างนี้ เกิดจากการรู้จักมอง รู้จักคิด รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายตรง

ตามสภาวะและตามเหตุปัจจัยของมัน เป็นความรู้ความเห็นความเข้าใจที่ได้เรียกว่า สัมมาทิฏฐิแนวโลกุตระคือในขั้นต้นนี้ยังเป็นโลกิยะแต่ก็อยู่ในแนวทางของโลกุตระสัมมาทิฏฐิ จะเจริญออกงามขึ้นเป็นโลกุตระสัมมาทิฏฐิ ได้ต่อไป

สัมมาทิฏฐิอย่างแรกเรียกว่า กัมมัตสกตาสัมมาทิฏฐิ ได้แก่ กัมมัตสกตาญาณ (ความรู้ภาวะที่บุคคลมีกรรมเป็นของตน หมายถึงความรู้ที่พอรู้จักแยกว่าอันใดเป็นกรรมของตนหรือมิใช่ นับเป็นความรู้ระดับที่ทำให้รู้จักรับผิดชอบการกระทำของตน) ที่ชาวพุทธไทยมักเรียกกันว่า กัมมัตสกตาศรัทธา เป็นสัมมาทิฏฐิระดับธรรมจริยาหรือกุศลกรรมบถ เป็นประโยชน์หรือจุดหมายชีวิตระดับทิฏฐิธัมมิกัตถะ และสัมปรายิกัตถะ แต่เป็นพื้นฐานของปรมัตถ์ต่อไป ส่วนสัมมาทิฏฐิอย่างที่สอง จัดเข้าในระดับวิปัสสนาสัมมาทิฏฐิ แต่บาลีเรียก สัจจานุโลมิกญาณ แปลว่าญาณคล้อยแก่สัจจะ หรือความรู้ที่เข้าแนวสัจจะ นำไปสู่การตรัสรู้คือมุ่งตรงต่อปรมัตถ์ต่อไป^๑

จะเห็นว่าสัมมาทิฏฐิตัวแท้มันจะให้เข้าถึงจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา ก็คือ สัมมาทิฏฐิอย่างที่ ๒ ซึ่งเป็นความรู้ที่เข้าแนวสัจจะ ชาวพุทธทุกคนไม่ว่าจะเป็นผู้ที่คิดจะเข้าถึงจุดหมายสูงสุด หรือยังไม่คิดก็ตาม ย่อมไม่ควรหยุดอยู่เพียงสัมมาทิฏฐิข้อแรก ควรจะก้าวต่อไปสู่สัมมาทิฏฐิข้อที่ ๒ ด้วย พยายามปลุกอบบรมปัญญา ระดับนี้ ให้มีขึ้นบ้างไม่มากก็น้อย เพราะสัมมาทิฏฐิระดับนี้ จะช่วยบรรเทาความโลภ โกรธ หลง ให้เบาบางลง ทำให้จิตใจปลอดโปร่ง ผ่องใส รู้จักวางใจวางท่าที่ต่อโลกและชีวิตดีขึ้น จะมีความสุขมากขึ้น เป็นวิริยการเบียดเบียนแย่งชิงและความทุกข์ความเดือดร้อนของโลก ที่ได้ผลแท้มิ่งกว่าวิริยบั้งนี้ในระดับที่เรียกกันว่าศีลธรรม เป็นผลดีทั้งแก่ตนและสังคม

เมื่อแยกแยะดูขั้นตอนตามลำดับของกระบวนการธรรม จะเห็นว่า การเสวนาสัตบุรุษหรือความมีกัลยาณมิตรนำไปสู่การได้สดับธรรม คือคำสอนคำแนะนำชี้แจงต่าง ๆ โดยตรงบ้าง โดยอ้อมบ้าง เมื่อ

ธรรมคือหลักความจริงหรือหลักแห่งความดีงามที่แสดงนั้น เป็นจริงหรือดีงามจริง หรือแสดงได้ดีมีเหตุผล ผู้รับฟังนั้นก็เกิดศรัทธา อาจเขียนให้ดูอย่างดังนี้^๑

เสวนาลัทธิบุรุษ (มี**กัลยาณมิตร**) สดับธรรม ศรัทธา

ถึงตอนนั้นก็มาถึงจุดสำคัญอีกจุดหนึ่งในกระบวนการธรรมแห่งการศึกษา หรือความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรม คือจุดเชื่อมต่อกจากองค์ประกอบภายนอก หรือปัจจัยทางสังคม เข้าสู่องค์ประกอบภายในหรือปัจจัยภายในตัวบุคคล ตามหลักนั้นท่านว่าองค์ประกอบภายนอกคือ ปรโตโฆสะ (ในที่นี้ได้แก่ความมี**กัลยาณมิตร**) ล้วน ๆ ส่งผลได้ถึงศรัทธา จบลงเพียงแคโลภียสัมมาทิฏฐิเท่านั้น^๒ ถ้าได้เพียงเท่านี้ ก็เป็นอันไปไม่ตลอดกระบวนการศึกษาอบรม ไม่ถึงจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา เมื่ออยู่แค่ขั้นศรัทธา ผู้มีศรัทธานั้น ก็ยังต้องคอยอิงยังขึ้นต่อ**กัลยาณมิตร** คอยพึ่งอาศัยครู อาจารย์ พุทธิกรรม ก็ยังอยู่ในลักษณะของการทำตามหรือเลียนแบบ ยังไม่รู้ยังเห็นจริง ประจักษ์แก่ตน ยังไม่เป็นอิสระหลุดพ้นสิ้นเชิงทางแก้ก็คือต้องหาทางเชื่อมโยงให้ก้าวเข้าสู่องค์ประกอบภายใน หรือปัจจัยภายในตัวบุคคลคือโยนิโสมนสิการ โดยปลูกโยนิโสมนสิการให้มีขึ้น และมารับช่วงทำงานต่อไป ดังหลักการแสดงไว้ว่า โยนิโสมนสิการ จึงจะสามารถนำไปสู่ โลกุตระสัมมาทิฏฐิ บรรลุดุจจุดหมายสูงสุดของพุทธศาสนาหรือการศึกษาที่แท้ได้

การเชื่อมโยงเข้าสู่ปัจจัยภายในนี้ ก็อาศัย**กัลยาณมิตร** ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอกนี้เอง ช่วยทำให้ได้และเมื่อว่าตามหลักการแล้ว ก็ให้ถือเป็นหน้าที่ของ**กัลยาณมิตร**ที่จะช่วยผู้เรียนให้ปลูกโยนิโสมนสิการของตนขึ้นมาใช้ **กัลยาณมิตร** ไม่เพียงมีเป้าหมายอยู่เพียงแค่ขั้นศรัทธา แต่พึงใช้ศรัทธาเป็นเพียงเครื่องมือที่จะช่วยให้ตนจุดชะนวนโยนิโสมนสิการในตัวผู้เรียนขึ้นได้โดยสะดวก โดยนัยนี้ **กัลยาณมิตร**อาศัยศรัทธาเป็นเครื่องเชื่อมโยง แล้วใช้การแสดงธรรม ธรรมที่แสดง หรือวิธีแสดงธรรมนั่นเอง ช่วยให้ผู้ฟังหรือผู้เรียนปลูกโยนิโสมนสิการขึ้น

คือให้รู้จักคิดรู้จักพิจารณาด้วยตนเอง โดยมองสิ่งทั้งหลายตาม
สภาวะและเหตุปัจจัย เมื่อโยนิโสมนสิการเกิดขึ้นแล้ว กระบวน
ธรรมก็ดำเนินก้าวหน้าต่อไปได้จนถึงที่สุดระหว่างนี้**กัลยาณมิตร**ก็อาจ
คอยช่วยประคับประคองซึ่งช่องหนุนเสริมโยนิโสมนสิการนั้นด้วยการ
แสดงธรรมไปเรื่อย ๆ เมื่อพร้อมทั้งปัจจัยภายนอกมาโยงกับปัจจัย
ภายใน คือปรโตโฆสะที่ดีช่วยหนุนเสริมโยนิโสมนสิการ มนุษย์
ปุถุชนที่เป็นเวไนย คือไม่ ถึงกับเป็นอัจฉริยะที่จะเริ่มโยนิโสมนสิการ
ขึ้นลำพังตนเอง และไม่ใช่ว่าพรหมที่ไม่อาจคิดเองได้ ก็จะสามารถ
ก้าวไปในกระบวนการศึกษาและการปฏิบัติธรรมที่ถูกต้อง

อาจพูดกำชับเกี่ยวกับหน้าที่ของ**กัลยาณมิตร**ตามหลักพุทธ
ธรรมว่า การที่**กัลยาณมิตร**มาช่วยเหลือคนผู้หนึ่งผู้ใดนั้น มิใช่เพื่อให้
คนผู้นั้นหันมาติดพันขลุ่ยหรือวุ่นอยู่กับ**กัลยาณมิตร**เอง ซึ่งกลายเป็น
การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างตัวผู้นั้นกับ**กัลยาณมิตร**ไป และอาจมี
ผลเพียงว่าให้เชื่ออย่าง**กัลยาณมิตร**เชื่อ หรือทำอย่าง**กัลยาณมิตร**
ทำเท่านั้น **กัลยาณมิตร**เข้ามามิใช่เพื่อให้คนผู้นั้นหันมาสัมพันธ์กับตน
แต่เข้ามาเพียงเพื่อเป็นสื่อช่วยให้คนผู้นั้นสัมพันธ์กับสิ่งที่สาม คือโลก
และชีวิต หรือสิ่งทั้งหลายที่แวดล้อมตัวเขาอยู่อย่างถูกต้อง โดยเข้า
มาชี้บอกให้เขาหันไปมองสิ่งเหล่านั้นและพิจารณาให้รู้จักมันตาม
ความเป็นจริงจนเขารู้ได้ด้วยตนเองว่าเขาควรสัมพันธ์กับสิ่งเหล่านั้น
ให้ถูกต้องอย่างไร โดยนัยนี้กระบวนการธรรมจึงต้องเวียนต่อไปอีกดังนี้

เสวนาสัตบุรุษ (มี**กัลยาณมิตร**) สดับธรรม ศรัทธา
 โยนิโสมนสิการ

แต่ในหลักการพัฒนานำปัญญาหรือองค์ประกอบที่จะทำให้เป็น
โสดาบัน ท่านไม่กล่าวถึง ศรัทธาเลย ทั้งนี้ ท่านอาจถือว่าในกรณี
นั้นศรัทธาเป็นเพียงองค์ธรรมผ่าน หรือเครื่องช่วยเชื่อมโยง ไม่ใช่ตัว
เน้นในทางปฏิบัติ จึงข้ามไปเสีย อาจเขียนกระบวนการธรรมที่ประสาน
กับหลักการพัฒนานำปัญญาหรือองค์ประกอบที่ทำให้เป็นโสดาบันนั้น
ได้ดังนี้

เสวนาสัตบุรุษ (มีกัลยาณมิตร) สดับธรรม ศรัทธา
 โยนิโสมนสิการ ปฏิบัติธรรมถูกหลัก

พุทธพจน์ต่อไปนี้แม้จะมีได้ระบองศ์ประกอบข้อโยนิโสมนสิการ แต่ก็แสดงให้เห็นการทำหน้าที่ของกัลยาณมิตร ซึ่งให้ความเป็นอิสระแก่ผู้ศึกษา นำไปสู่การรู้เข้าใจประจักษ์ด้วยตนเอง ดังคำสนทนาต่อไปนี้^๒

มาคัณทียะ : ข้าพเจ้าก็เลื่อมใสต่อท่านพระสมณโคดมอย่างนี้แล้ว, ท่านพระโคดมผู้เจริญ พอจะทรงช่วยแสดงธรรมให้ข้าพเจ้าลุกขึ้นจากอาสนะนี้โดยหายมีติดบอดได้ไหม ?

พระพุทธเจ้า : ถ้าอย่างนั้น มาคัณทียะ ท่านพึงคบหาสัตบุรุษทั้งหลาย เพราะเมื่อท่านคบหาสัตบุรุษท่านจักได้สดับสัทธรรม, เมื่อท่านได้สดับสัทธรรม ท่านก็จักปฏิบัติธรรมถูกหลัก, เมื่อท่านปฏิบัติธรรมถูกหลัก ท่านก็จักรู้ได้เองเห็นได้เองที่เดียวว่า โรค (ทางจิต) ฝัร้าย (ในใจ) ศรที่คอยทิ่มแทงใจ คือเหล่านี้, โรค ฝัร้าย ศรแทงใจ จะดับไปได้ ณ ที่นี้ (คือ) เพราะอุปาทานของเรานั้นดับไป ภพก็ดับ ฯลฯ ความโศก ความคร่ำครวญ ความทุกข์ โทมนัส ความคับแค้นใจ ก็ดับไป ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งหมด ก็จะมีได้ด้วยประการฉะนี้

A Home Song

I read within a poet's book
A word that starred the page:
"Stone walls do not a prison make,
Nor iron bars a cage!"

Yes, that is true; and something more
You'll find, where'er you roam,
That marble floors and gilded walls
Can never make a home.

But every house where Love abides,
And Friendship is a guest,
Is surely home, and home-sweet-home:
For there the heart can rest.

Henry Van Dyke

Life

Let me but live my life from year to year,
With forward face and unreluctant soul;
Not hurrying to, nor turning from the goal;
Not mourning for the things that disappear
In the dim past, nor holding back in fear
From what the future veils; but with a whole
And happy heart, that pays its toll
To Youth and Age, and travels on with cheer.

So let the way wind up the hill or down,
O'er rough or smooth, the journey will be joy:
Still seeking what I sought when but a boy,
New friendship, high adventure, and a crown,
My heart will keep the courage of the quest,
And hope the road's last turn will be the best.

Henry Van Dyke

What is Life?

And what is Life? An hour-glass on the run,
A mist retreating from the morning sun,
A busy, bustling, still-repeated dream.
Its length? A minute's pause, a moment's thought.
And Happiness? A bubble on the stream,
That in the act of seizing shrinks to nought.
And what is Hope? The puffing gale of morn,
That of its charms divests the dewy lawn,
And robs each flow'ret of its gem -and dies;
A cobweb, hiding disappointment's thorn,
Which stings more keenly through the thin disguise.
And what is Death? Is still the cause unfound?
That dark mysterious name of horrid sound?
A long and lingering sleep the weary crave.
And Peace? Where can its happiness abound?
Nowhere at all, save heaven and the grave.
Then what is Life? When stripped of its disguise,
A thing to be desired it cannot be;
Since everything that meets our foolish eyes
Gives proof sufficient of its vanity.
'Tis but a trial all must undergo,
To teach unthankful mortals how to prize
That happiness vain man's denied to know,
Until he's called to claim it in the skies.

John Clare

Life

Life, believe, is not a dream
So dark as sages say;
Oft a little morning rain
Foretells a pleasant day.
Sometimes there are clouds of gloom,
But these are transient all;
If the shower will make the roses bloom,
O why lament its fall?
Rapidly, merrily,
Life's sunny hours flit by,
Gratefully, cheerily
Enjoy them as they fly!

What though Death at times steps in,
And calls our Best away?
What though sorrow seems to win,
O'er hope, a heavy sway?
Yet Hope again elastic springs,
Unconquered, though she fell;
Still buoyant are her golden wings,
Still strong to bear us well.
Manfully, fearlessly,
The day of trial bear,
For gloriously, victoriously,
Can courage quell despair!

Charlotte Bronte

Solitude

Happy the man, whose wish and care
A few paternal acres bound,
Content to breathe his native air
In his own ground.

Whose herds with milk, whose fields with bread,
Whose flocks supply him with attire;
Whose trees in summer yield shade,
In winter, fire.

Blest, who can unconcern'dly find
Hours, days, and years, slide soft away
In health of body, peace of mind,
Quiet by day.

Sound sleep by night; study and ease
Together mixed; sweet recreation,
And innocence, which most does please
With meditation.

Thus let me live, unseen, unknown;
Thus unlamented let me die;
Steal from the world, and not a stone
Tell where I lie.

Alexander Pope

A Retir'd Friendship

Come, my Ardelia, to this bowre,
Where kindly mingling Souls a while,
Let's innocently spend an houre,
And at all serious follis smile

Here is no quarrelling for Crowns,
Nor fear of changes in our fate;
No trembling at the Great ones frowns
Nor any slavery of state.

Here's no disguise, nor treachery
Nor any deep conceal'd design;
From blood and plots this place is free,
And calm as are those looks of thine.

Here let us sit and bless our Starres
Who did such happy quiet give,
As that remov'd from noise of warres.
In one another's hearts we live.

We should we entertain a feare?
Love cares not how the world is turn'd.
If clouds of dangers should appeare,
Yet friendship can be unconcern'd.

We weare about us such a charme,
No horrour can be our offence;
For misheif's self can doe no harme
To friendship and to innocence.

Let's mark how soone Apollo's beams
Command the flocks to quit their meat,
And not intreat the neighbour – streams
To quench their thirst, but coole their heat.

In such a scorching Age as this,
Whoever would not seek a shade
Deserve their happiness to misse,
As having their own peace betray'd.

But we (of one another's mind
Assur'd,) the boistrous world disdain;
With quiet souls, and unconfin'd,
Enjoy what princes wish in vain.

Katherine Philips

Friendship IXX

And a youth said, "Speak to us of Friendship."

Your friend is your needs answered.

He is your field which you sow with love and reap with thanksgiving.

And he is your board and your fireside.

For you come to him with your hunger, and you seek him for peace.

When your friend speaks his mind you fear not the "nay" in your own mind, nor do you withhold the "ay."

And when he is silent your heart ceases not to listen to his heart;

For without words, in friendship, all thoughts, all desires, all expectations are born and shared, with joy that is unacclaimed.

When you part from your friend, you grieve not;

For that which you love most in him may be clearer in his absence, as the mountain to the climber is clearer from the plain.

And let there be no purpose in friendship save the deepening of the spirit.

For love that seeks aught but the disclosure of its own mystery is not love but a net cast forth: and only the unprofitable is caught.

And let your best be for your friend.

If he must know the ebb of your tide, let him know its flood also.

For what is your friend that you should seek him with hours to kill?

Seek him always with hours to live.

For it is his to fill your need, but not your emptiness.

And in the sweetness of friendship let there be laughter, and sharing of pleasures.

For in the dew of little things the heart finds its morning and is refreshed.

Khalil Gibran

Oh! Think Not My Spirits Are Always As Light

Oh! think not my spirits are always as light,
And as free from a pang as they seem to you now,
Nor expect that the heart-beaming smile of to-night
Will return with to-morrow to brighten my brow.
No: – life is a waste of wearisome hours,
Which seldom the rose of enjoyment adorns;
And the heart that is soonest awake to the flowers,
Is always the first to be touch'd by the thorns.
But send round the bowl, and be happy awhile –
May we never meet worse, in our pilgrimage here,
Than the tear that enjoyment may gild with a smile,
And the smile that compassion can turn to a tear.

The thread of our life would be dark, Heaven knows
If it were not with friendship and love intertwined;
And I care not how soon I may sink to repose,
When these blessing shall cease to be dear to my mind.
But they who have loved the fondest, the purest,
Too often have wept O'er the dream they believed;
And the heart that has slumber'd in friendship securest
Is happy indeed if 'twas never deceived.
But send round the bowl; while a relic of truth
Is in man or in woman, this prayer shall be mine, –
That the sunshine of love may illumine our youth,
And the moonlight of friendship console our decline.

Thomas Moore

Speak Gently

Speak gently! – It is better far
To rule by love, than fear –
Speak gently – let not harsh words mar
The good we might do here!

Speak gently! – Love doth whisper low
The vows that true hearts bind;
And gently Friendship's accents flow;
Affection's voice is kind.

Speak gently to the little child!
Its love be sure to gain;
Teach it in accents soft and mild: –
It may not long remain.

Speak gently to the young, for they
Will have enough to bear –
Pass through this life as best they may,
'T is full of anxious care!

Speak gently to the aged one,
Grieve not the care-worn heart;
The sands of life are nearly run,
Let such in peace depart!

Speak gently, kindly, to the poor;
Let no harsh tone be heard;
They have enough they must endure,
Without an unkind word!

Speak gently to the erring -- know,
They may have toiled in vain;
Perchance unkindness made them so;
Oh, win them back again!

Speak gently! -- He who gave his life
To bend man's stubborn will,
When elements were in fierce strife,
Said to them, 'Peace, be still.'

Speak gently! -- 't is a little thing
Dropped in the heart's deep well;
The good, the joy, which it may bring,
Eternity shall tell.

David Bates

Stanzas to a Friend

AH! think no more that Life's delusive joys,
Can charm my thoughts from FRIENDSHIP'S dearer claim;
Or wound a heart, that scarce a wish employs,
For age to censure, or discretion blame.

Tir'd of the world, my weary mind recoils
From splendid scenes, and transitory joys;
From fell Ambition's false and fruitless toils,
From hope that flatters, and from bliss that cloy.

With THEE, above the taunts of empty pride,
The rigid frowns to youthful error given;
Content in solitude my griefs I'll hide,
Thy voice my counsel or thy smiles my Heaven.

With thee I'll hail the morn's returning ray,
Or climb the dewy mountain bleak and cold;
On the smooth lake observe the sun-beams play,
Or mark the infant flow'rs their buds unfold.

Pleas'd will I watch the glitt'ring queen of Night
Spread her white mantle o'er the face of Heaven;
And from thy converse snatch the pure delight,
By truth sublime to MENTAL feeling given.

And as the varying seasons glide away,
This moral lesson shall my bosom learn,
How TIME steals on, while blissful hours decay
Like fleeting shadows; NEVER to return.

And when I see thy warm unspotted mind,
Torn with the wound of broken FRIENDSHIP'S dart;
When sickness chills thy breast with pangs unkind,
Or ruthless sorrow preys upon thy heart;

The task be MINE to soothe thee to repose,
To check the sigh, and wipe the trickling tear,
Or with soft SYMPATHY to share thy woes;
O, proudest rapture of the soul sincere !

And ye who flutter thro' the vacant hour,
Where tasteless Apathy's empoison'd wand
Arrests the vagrant sense with numbing pow'r,
While vanquish'd REASON bows at her command.

O say, what bliss can transient Life bestow,
What balm so grateful to the social mind,
As FRIENDSHIP'S voice where gentle precepts flow
From the blest source of sentiment refin'd?

When FATE'S stern hand shall close my weeping eye,
And seal, at length, my wand'ring spirit's doom;
Oh! may kind FRIENDSHIP catch my parting sigh,
And cheer with HOPE the terrors of the TOMB.

Mary Darby Robinson

